

Koranen som ”bibelsk genskrivning”

Mogens Müller

Abstract: Islam’s holy book, the Koran, to a surprisingly great extent moves inside the universe of the Jewish and the Christian Bible. Thus most of the figures performing in the remarks and stories throughout the suras stem from the Old and the New Testament. Interestingly, however, they show both traits known from canonical scripture, traits known from the Old Testament Pseudepigrapha and New Testament Apocrypha, and otherwise unknown traits. Usually Christian scholars have treated these “variations” as distortions or results of misunderstandings made by Muhammad having only access to the biblical texts through oral tradition. But it maybe would be just as fair to review the alterations as more or less conscious results of Muhammad’s “rewriting” of the biblical figures to bring them in accordance with his new religion which he saw and proclaimed as the original and true version of the revelation to Abraham and the other prophets sent by Allah, with Jesus as the last and greatest before the arrival of the final prophet conveying the whole truth, namely Muhammad himself. Thus – according to the Islamic point of view – it is not Muhammad who has distorted the stories of the old and the New Testament, but quite to the contrary the Jews and the Christians who have distorted the original revelation to Abraham which now by heavenly assistance has been restored by Muhammad in the suras of the Koran. To critical scholarship this of course is an impossible concept. This article is an attempt to give an overview of what in the Koran is told about the biblical figures from Adam to Jesus.

Key words: Koran – Islam – Rewritten Bible – Biblical figures

Indledning

Islams hellige bog, Koranen, bevæger sig i vid udstrækning inden for den jødiske og den kristne Bibels univers, hvad angår både personer og begivenheder. For jøder og kristne har den nærmest liggende forklaring på dette forhold altid været, at Muhammad havde stiftet bekendtskab med jødiske og kristne overleveringer under sin opvækst i Arabien og under sine rejser som handelsmand forud for åbenbaringen af Koranens suraer. At dømme efter inddragelsen af de bibelske overleveringer ser det desuden ud som om Muhammad i alt væsentligt alene har kendt dem igennem en mundtlig overlevering. Under alle omstændigheder er det blevet underordnet et ganske andet forkyndelsessigte end i jødedom og kristendom. Således er de resultatet af en mere eller mindre radikal ”genskrivning”. For

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 17

Bibelske genskrivninger, red. Jesper Høgenhaven og Mogens Müller

ISBN 978-87-635-3916-6 (print) 978-87-635-4439-9 (ebook)

© Museum Tusulanums Forlag og forfatterne 2012 (ebook 2016)

www.mtp.dk

selv om der kan sættes spørgsmålstegn ved traditionen om, at Muhammad var analfabet,¹ er der i gengivelsen af de bibelske fortællinger ikke på noget tidspunkt tale om egentlige ”citerer” fremkommet ved afskrivning.

I sin Koran-artikel i *Kirke-Leksikon for Norden* fra 1904 beskrev Frants Buhl (1850-1932) Koranens overtagelse af det bibelske personstof med følgende ord:²

Trods dens ofte trøstesløse Kedsommelighed ere de omtalte Profet-Legender i K.[oranen] af særlig Interesse, fordi de vise, paa hvilken Maade Muhammed behandlede det Stof, han modtog fra andre. Det kan betragtes som fuldstændig sikkert, at han ikke har samlet dette Stof ved Læsning af Skrifter, da der paa den Tid ikke fandtes nogen arabisk Literatur af et saadant Indhold, og han hverken var i Stand til at læse det gamle eller det nye Testament i Originalsprogene. Hvad han modtog, skyldte han, som ogsaa K.[oranen] selv og de historiske Beretninger antyde, udelukkende Samtaler med Kr.[istne] og Jøder. Det saaledes overtagne Stof har han ofte vilkaarligt forandret og lige saa hyppig forvansket ved Misforstaaelser eller svigtende Hukommelse; men ogsaa Stoffet selv var ofte af en betænkelig Art, idet hans Hjemmelmænd øste af urene Kilder som gammel- og nytestamentlige Apokryfer, den talmudiske Literatur eller tarvelige Romaner som Fortællingen om den ”hornede” d.e. Alexander den Store. De Kr.[istne], han omgikkes, vare vel for en stor Del Abessinere eller Sydarabere, der havde modtaget deres Kr[isten]d[o]m fra Abessinien, og som derfor stod paa det laveste aandelige Standpunkt indenfor den daværende Kristenhed.

Buhls perspektiv er her det klassiske bagudskuende, hvor Koranen holdes op mod Bibelen, som for ham var det autoritative grundlag. Læser man i modsætning hertil først og fremmest Koranen i et receptionshistorisk perspektiv, bliver det det eventuelle sammenhængende mønster i de forskellige forandringer, der fanger interessen. Så bliver der tale om, at Muhammad for at overtage de bibelske overleveringers autoritet har indordnet dem under sit særlige forkyndelses-sigte.

Den traditionelle muslimske forklaring på de bibelske ”mindelser” i Koranen er imidlertid også en helt anden end den, at Muhammad her skulle have øst af,

¹ For en drøftelse af dette spørgsmål: Dorthe Marie Kodal, ”*Ummī*-profeten Muhammed og hans kaldelse”, *Et blandet bager*. Studier tilegnet Finn O. Hvidberg-Hansen, red. Pernille Carstens, John Møller Larsen, Dorthe Marie Kodal og Dan Enok Sørensen (København: Forlaget ANIS 2005), 105-122, hvor der argumenteres for, at *ummī* er et låneord, hvis betydning enten er ”hedning” eller ”leder, eksempel, ideal” (115). Jeg takker Susan Godsk Weile for henvisningen til denne artikel.

² Se ”Koranen”, *Kirke-Leksikon for Norden II*, red. Fredrik Nielsen (Aarhus: Forlaget for Kirke-Leksikon. Ekspedition: Albert Bayers Forlag 1904), 839-841 (840).

hvad han var kommet undervejs med gennem samtaler og diskussioner med jøder og kristne. Således er påstanden fra muslimsk hold, at Muhammad gennem åbenbaringer formidlet af Gabriel – det siges ligefrem i Koranen selv i sura 2,97³ – fik adgang til den bagvedliggende sande udgave af historien. Den jordiske Koran er således et sidestykke til, eller rettere: uddrag af den himmelske Koran, som Muhammad modtog åbenbaringer fra. Den jordiske Koran er derfor ikke identisk med den himmelske, der også indeholder dele, som Muhammad ikke fik kendskab til, ligesom den tilsyneladende først blev ikklædt det arabiske sprog ved diktatet til ham.⁴ Men fast står det ifølge Koranen selv, at den ikke er menneskeskabt. Som det hedder i 2,79: "Ve dem, der skriver et skrift med egen hånd og derpå siger: "Dette kommer fra Gud!" blot for at sælge det for en ussel pris. Ve dem for det, de egenhændigt skrev!"⁵

Det Gamle og Det Nye Testaments versioner af fortællingerne er således angiveligt ikke udgangspunktet og grundlaget for Koranen, men tværtimod henholdsvis jødernes og de kristnes slet ikke altid korrekte gengivelser af den sande historie. Denne sande åbenbaring var Abraham den første til at få del i. Som det hedder i 3,84: "Sig: "Vi tror på Gud og på det, der blev sendt ned til os; på det, der blev sendt ned til Abraham, Ismael, Isak, Jakob og Israels stammer; og på det, der blev givet til Moses, til Jesus og til profeterne fra deres Herre. Vi gør ikke forskel på nogen af dem" (jf. 2,136.285). Deres tilhængere havde dog misforstået og forvansket den – der tales en række steder ligefrem om, at "en del af dem skjuler sandheden mod bedre vidende" (2,146; jf. 2,59.75.101.146.159.174-176; 3,71; 6,91) eller "fordrejer ordlyden i Skriften, for at I skal tro, at det, de siger, hører til Skriften; men det hører ikke til Skriften" (3,78; jf. 3,99). Særlig nogle af jøderne er her på gale veje, For de "rykker ordene ud af deres sammen-

³ Der henvises i det følgende i reglen til Koranen alene med sura- og versnummer.

⁴ Se hertil herhjemmefra f.eks. Frants Buhl, *Muhammets religiøse Forkyndelse efter Qurānen* (København: Schultz Forlag 1924), 56-69: kapitlet "Qurānen og det himmelske Skrift". Af anden – og nyere – litteratur om Koranen på dansk kan f.eks. nævnes Michael Cook, *Koranen – en meget kort introduktion*. Oversat af Morten Hecquet (København: Forlaget Vandkunsten 2003). Mere tematisk er Jes P. Asmussen, *Muhammed – Jesus – Abraham. Kristendom og jødedom i Koranen* (København: G.E.C. Gad 1982).

⁵ Koranen er her og i det følgende citeret efter Ellen Wulffs fornemme oversættelse (København: Forlaget Vandkunsten 2006). Jeg er uden kundskaber i arabisk og derfor helt henvist til denne Koran-udgave. Det understreger igen og igen, hvor reducerede ens forståelsesmuligheder er, når man alene er henvist til en oversættelse – alle dens kvaliteter ufortalt. Jeg har desuden haft stor glæde af det af Johan Hermann Rump udarbejdede register til Ellen Wulffs oversættelse.

hæng og siger: ”Vi hører, men adlyder ikke!” og: ”Hør, uden at få noget at høre!” og: ”Hold øje med os!”, mens de forvrænger udtalen og nedgør religionen” (4,46). Nu er Skriften imidlertid i sin rene form endelig igen blevet åbenbaret for Muhammad i hans egenskab af at være den sidste og ultimative profet, ”Guds udsending og profeternes segl”, som det siges (33,40; jf. 3,81).

Lidt overraskende henvises der i Koranen alligevel adskillige gange og uden forbehold til bibelske personer og historier på en måde, som forudsætter dem bekendte. Den himmelske stemme lader derved disse fortællinger i deres koraniske udgave fremstå som den sande version, som mennesker også forud for Muhammad havde adgang til. Således optræder der en række henvisende indledningsformularer som f.eks.: ”Læs beretningen om Adams to sønner op for dem i sandhed” (5,27); ”Læs beretningen om Noah op for dem!” (10,71); ”Læs beretningen om Abraham op for dem” (26,69); ”Tænk på Maria i Skriften!” (19,16), ”Tænk på Abraham i Skriften!” (19,41); ”Tænk på Ismael i Skriften!” (19,54); ”Tænk på Idris i skriften!” (19,56 – der optræder ingen af dette navn i Bibelen); ”Har du hørt beretningen om Moses?” (20,9); ”Har du hørt beretningen om de stridende?” (38,21); ”Har du hørt beretningen om Abrahams hædersgæster?” (51,24); ”Har du hørt fortællingen om Moses?” (79,15). Der er således i høj grad en bevidst ”intertekstualitet” i Koranens bibelbrug.

Ved at fremstille det således, at vi i jødernes og de kristnes skrifter alene sættes i et indirekte forhold til den hellige urskrift, fordi de i deres gengivelser mere eller mindre har misforstået og forvansket dennes indhold, skaber Muhammad implicit den forestilling, at mens hans Koran ved at være et direkte diktat er en umiddelbar formidling af dele af den himmelske Koran, kommer jøderne og de kristne til at stå som tvivlsomme formidlere, hvis gengivelse ikke kun rummer den sande åbenbaring. Samtidig giver Muhammad desuden plads for den forestilling, at Gud som straf for deres ulydighed forbød jøderne visse spiser, som det ellers tidligere havde været dem tilladt at spise. Som det hedder i 3,93: ”Før Toræen blev sendt ned, var al føde tilladt for Israels børn, med undtagelse af det, som Israel havde forbudt sig selv” (jf. 4,160; 6,146; 16,118.124; desuden 5,65-66 og 7,157). Tilsvarende gøres også sabbatten til en straffeforanstaltning, som ikke har adresse til Muhammads tilhængere (2,65; 4,47.154; 16,124; jf. 7,163).⁶

⁶ Denne opfattelse af dele af den mosaiske lovgivning som en straffeforanstaltning over for jøderne på grund af deres særlige hårdnakkethed har et sidestykke i kirkefædrenes argumentation for, at den såkaldte ceremonielle lov (kaldt således på grund af Vulgatas gengivelse af 5 Mos 4,14 (*caerimonias*, DO 92: ”love”)) alene havde adresse til jøderne og ikke var gyldig for de kristne. Jf. hertil Mogens Müller, ”Jøder og jødedom som

Dermed skaber Muhammad for jødernes og de kristnes vedkommende plads for den langt senere indsigt, som under vore himmelstrøg især er forbundet med Grundtvig, at henholdsvis Det Gamle og Det Nye Testamente ikke er selve åbenbaringen, men består af skrifter, hvori henholdsvis jøder og kristne skriver om åbenbaringen og dens implikationer, eller med andre ord: at disse skrifter er *teologi*, menneskers tale om Gud og ikke Guds direkte tale til mennesker. Det nærmeste, Koranen selv kommer på en sådan relativiserende opfattelse, er de såkaldte *abrogationer*, dvs. steder i Koranen, hvor noget i et vers ophæves og erstattes af noget nyt. Som det hedder i 2,106: "Når Vi ophæver et vers eller lader det gå i glemme, bringer Vi noget, der er bedre end det, eller noget magen til" (se også 13,39; 16,101; 22,52-53; 87,6-7; jf. 3,50). Eller som det siges ligeud i 13,39: "Gud kan udlette eller bekræfte, hvad Han vil. Hos Ham findes Skriftens Moder" (jf. 43,4 samt 3,7, hvor det om Skriften siges, at "heri er der både entydige vers; og de er Skriftens moder – og andre, som er flertydige").

Et holdepunkt for den opfattelse, at jøderne og de kristne ikke overleverede eller i hvert fald ikke levede efter den sande udgave af åbenbaringen, kunne Muhammad desuden finde deri, at jøderne og de kristne var indbyrdes uenige om betydningen af jødernes hellige skrifter. Det kommer f.eks. til udtryk i sura 2,113, hvor det hedder: "Jøderne siger: "De kristne har intet at støtte sig til!" og de kristne siger: "Jøderne har intet at støtte sig til!" Og dog læser de alle op af Skriften. De, der ingen viden har, siger det samme. På opstandelsens dag vil Gud dømme imellem dem i de sager, hvorom de altid var uenige." Det er med andre ord ikke Toraen, der er noget i vejen med, men dens brugere (jf. 5,43-44). Jesus kan da også siges at have bekræftet Toraen (5,46). Og i 62,5 optræder den lignelse, at "de, der blev pålagt Toraen, men ikke kunne bære den, de er at ligne ved et æsel, som bærer bøger."

Koranen som en forskellig bog

Denne muslimske påstand kan nu også have sin årsag i det forhold, at der ud over en række ligheder også er væsentlige uoverensstemmelser mellem Bibelens og Koranens gengivelser af forskellige fortællinger og forhold. Det var imidlertid først efter flugten til Medina i 622, at Muhammad blev klar over, at hans budskab ikke var i overensstemmelse med jødedommen og kristendommen. Oprin-

teologisk problem i oldkirken", *Fra dybet*. FS John Strange, red. Niels Peter Lemche og Mogens Müller. Forum for Bibelsk Eksegese 5 (København: Museum Tusulanum 1994), 180-192 (især 185-191).

delig havde Muhammads profetgerning alene adresse til araberne, ligesom jødedommen i udgangspunktet var et bestemt folks religion. Således gjorde islam, efter tilløb under ummajadekalifatet, først krav på at være en universel religion under abbasidekalifatet, dvs. efter 750. Det fjendskab, der dog hurtigt udviklede sig mellem Muhammad og jøderne, havde blandt sine årsager, at jøderne i Medina gjorde sig morsomme over, hvad de måtte opfatte som Muhammads misforståelser af indholdet af jødedommens hellige skrifter. I 5,82-83 hedder det således, at jøderne er mest fjendtligt stemt over for ”dem, der tror”, mens de kristne er mest venligt stemt, hvad der angiveligt skyldes, ”at der blandt dem er præster og munke, og at disse ikke er hovmodige.”

Vi skal dog ikke så langt hen i historien, før vi finder kristne forfattere, der ganske uvenligt også går på fejlfinding i Koranens suraer. Det tidligste kendte eksempel er Johannes af Damaskus (født ca. 650 i Damaskus, død i en fremskreden alder før 754).⁷ Han stammede fra en velhavende kristen familie, og hans far var højtstående embedsmand under ummajadedynastiet, og Johannes synes for en tid at have fulgt i sin fars fodspor. Omkring 725 opgav han imidlertid sin verdslige karriere og blev munk i Mar Saba-klostret i nærheden af Jerusalem. For Johannes er islam klart et ariansk kætteri, hvad han viser gennem sin skildring af, hvad Muhammad lærer om Kristus i sin Koran:

Han siger, at der er én Gud, universets skaber, der hverken er født eller føder. Han siger, at Kristus er Guds ord (*logos*) og hans ånd (*pneuma*), men er en skabning og en tjener, og at han er blevet født uden sæd af Maria, Moses' og Arons søster, og at ånden er kommet ned i Maria, og hun fødte den Jesus, der var profet og Guds tjener. Og (siger han,) at jøderne på forbryderisk vis ville korsfæste ham, og de greb og korsfæstede hans skygge. Men selve Kristus blev ikke korsfæstet, siger han, og heller ikke døde han. For Gud tog ham til sig i himmelen, fordi han elskede ham, og Gud spurgte ham og sagde: ”O, Jesus, du sagde: ”Jeg er Guds søn, ja, Gud.”” Og Jesus svarede (siger han): ”Vær barmhjertig mod mig, herre! Du ved, at jeg ikke sagde dette, og heller ikke betragtede jeg det som noget foragtligt at være din tjener. Men ulydige

⁷ Se til det følgende Torben Christensen, ”Johannes Damaskenos' opgør med Islam”, i samme, *Kirkehistoriske afhandlinger* 29. marts 1981, udgivet af Leif Grane, Niels Hyldahl, Jørgen I. Jensen og Mogens Müller (København: G.E.C. Gad 1981), 65-80 (oprindelig *DTT* 32 (1969), 34-50); uvist hvorfor ansætter Torben Christensen Johannes af Damaskus' fødselsår til ca. 675. Bonifatius Kotter, ”Johannes von Damaskus”, *TRE* 17 (Berlin: de Gruyter 1988), 127-132, siger ca. 650.

mennesker skrev, at jeg talte således, og de talte falsk mod mig og er hildede i bedrag." Og Gud svarede og siger til ham: "Jeg ved, at du ikke talte således."⁸

Johannes af Damaskus skrev også *Disputatio Saraceni et Christiani*, som kan gå for at være en slags håndbog for kristne, der skal diskutere med muslimer.⁹ Forudsætningen er naturligt nok hele vejen igennem den, at Muhammad ikke har modtaget nogen åbenbaring. "Hvem er vidne til, at Gud har givet ham skriften? Og hvem af profeterne forudsagde, at en sådan profet træder frem?"¹⁰ Men selv om forfatteren flere gange mener at kunne konstatere, at han har bragt sin modpart til tavshed, betød det ganske åbenbart ikke, at han havde haft held med at overbevise nogen. Det var åbenbart allerede ikke længere et åbent spørgsmål, hvem der havde ret. Det mente både den kristne og muslimen *a priori* at have. Bibelen og Koranen var de indiskutable udgangspunkter, hvis "sandheder" ikke stod til diskussion, men blot skulle føres i marken. Det gjaldt derfor alene om at finde de rigtige argumenter og huller og mangler i "de andres" helligskrift.

Hvad der imidlertid falder i øjnene i denne første tid, er, at de muslimske samtalepartnere tilsyneladende er velorienterede om, hvad der står i Det Gamle og Det Nye Testamente, og kan gå ind i en drøftelse af fortolkningen af disse skrifter. Denne omstændighed har nok sin forklaring deri, at der i den første tid var mange jødekristne, som jo netop blev anklaget for arianisme, der gik over til islam. Sandt nok er adskillige allusioner i Koranen til de bibelske fortællinger så

⁸ Citatet stammer fra Johannes af Damaskus' skrift *Sandhedens Kilde*, og er her anført i Torben Christensens oversættelse i den i forrige note nævnte artikel side 68. Den græske tekst findes i MPG 94 (1864) col. 765. Der er tale om en fri gengivelse af suraerne 2, 3, 4 og 5 (jf. nedenfor), idet den dog indeholder træk, der ikke optræder i Koranen. Se Torben Christensen, "Johannes Damaskenos", 68-69. Ordskiftet mellem Gud og Jesus gengiver 5,116, hvor vi hører Gud spørge: "Jesus, Marias søn! Har du sagt til menneskene: 'Tag mig og min mor til guder foruden Gud?'" Han sagde: "Højlovet være Du! Det tilkommer ikke mig at sige noget, som jeg ikke har ret til. Hvis jeg havde sagt det, ville Du vide det. Du ved, hvad jeg rummer, men jeg ved ikke, hvad du rummer" osv. Vi vender tilbage til dette citat nedenfor.

⁹ Torben Christensen, "Johannes Damaskenos", 79 n. 2 bemærker, at Johannes her anvender betegnelserne "ismailitter" eller "hagarenere", fordi de nedstammer fra Abrahams og Hagars søn, Ismael, idet han dog oplyser, at de selv kalder sig "saracenerne", hvad han afleder af Hagars svar til englen: "Sara sendte mig tomhændet bort" (Σαρα κενήν με ἀπέλυσεν) – denne gengivelse af Gen 16,8 afviger fra LXX's. Ifølge Torben Christensen skal der faktisk have været arabere i den nordlige del af den syriske ørken, der kaldte sig saracenerne. Etymologien forudsætter dog under alle omstændigheder kendskab til en græsk bibeltæst.

¹⁰ Smstds., se Torben Christensen, "Johannes Damaskenos", 69.

brudstykkeagtige, at de kræver kendskab til Bibelen for rigtig at give mening.¹¹ På et tidspunkt i Middelalderen blev Bibelen dog fjernet fra ”læseplanen”. Og i dag kan man opleve, at bibelreferencer bliver undgået selv dér, hvor vi finder dem selvfølgelig.¹² Det hører dog med til historien, at der enten i første halvdel af 1300-tallet eller sidste halvdel af 1500-tallet fremkom et Barnabasevangelium, som er et genskrevet og islamiseret Matthæusevangelium, efter alt at dømmes fabrikeret af en ekskristen, der var konverteret til islam.¹³

Koranen som bibelsk genskrivning

Der er naturligt nok blevet skrevet adskilligt om Muhammads bibelkundskab eller mangel på samme og om emnet Bibelen i Koranen.¹⁴ Gennemgående er Koranen altså her blevet målt på og vurderet efter sin overensstemmelse eller manglende overensstemmelse med Bibelen. Men afdækningen af genren eller fortolkningsstrategien ”genskrevet Bibel” (”rewritten Bible”) og – i forlængelse deraf – indførelsen af den mere rummelige etikette ”bibelske genskrivninger”¹⁵ giver mulighed for at anlægge en anden synsvinkel. Vi vurderer jo heller ikke Paulus’

¹¹ Som kuriosum kan jeg gøre opmærksom på, at der i 1855 kom en dansk oversættelse af en tysk bog om dette emne, nemlig G. Weil, *Mohammedanernes Bibelske Legender, hentede fra arabiske Kilder og sammenstillede med jødiske Sagn*. Oversat af C.G.V. Faber (Odense: Miloske Boghandel 1855). Jeg takker Johan Hermann Rump for denne henvisning.

¹² Det gjaldt således det første katalog til freskoerne i synagogen fra Dura Europos, udstillet på Nationalmuseet i Damaskus. Her var alle skrifthenvisninger i billedteksterne til Koranen. Jf. Mogens Müller, ’Bibel og Koran – hellige tekster og/eller fortolkninger’. *Selskabet til Støtte for Pakistans Kirke* (Temanummer 2008) 4 (2008) 14-21 (20-21).

¹³ Se hertil D. Sox, *The Gospel of Barnabas* (London: Allen & Unwin 1984).

¹⁴ Merete Engel, *Bibelen og Koranen. Ligheder og Forskelle* (København: Haase og Søns Forlag 2010) bidrager ikke med noget i vores sammenhæng. Fra lidt ældre tid foreligger Heinrich Speyer, *Die biblischen Erzählungen im Qoran* (Gräfenhainichen 1931; genoptryk Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1961), som jeg dog ikke har set.

¹⁵ ”Bibelsk genskrivning” er en særlig dansk gengivelse af ”rewritten Bible”; jf. temahæftet af *Bibliana* 10 (2009) nr. 1 med titlen ”Bibelske genskrivninger”. Søndres der mellem bibelske genskrivninger som tekster, der gør krav på bibelsk status, og genskrivninger af Bibelen, som ikke i sig selv gør krav på at være hellige skrifter (f.eks. Josefus’ genskrivning af jødernes hellige skrifter i de første elleve bøger af *Den Jødiske Historie* og siden Thomas Manns *Josef og hans Brødre* 1-4. Oversat af Carl V. Østergaard (København: Jespersen og Pio 1933-1948; genudgivet, revideret af Marie-Louise Hammer og Ulrich Horst Petersen, København: Gyldendal 1991-1993; tysk original 1933-1943), tilhører Koranen helt klart den første kategori ved at gøre krav på at besidde selvstændig åbenbaringsværdi.

brug af Abraham-fortællingen i Galater- og Romerbrevet på, om apostlen her er i overensstemmelse med "forfatterintentionen" i 1 Mosebog, ligesom vi heller ikke måler Matthæusevangeliet på, om det nu er en korrekt gengivelse af Markus-evangeliet eller af det faktiske begivenhedsforløb, der tilsyneladende ligger til grund for den evangeliske fortælling. Tredje sammenligningsled er i disse tilfælde ikke en bagved liggende historie eller tekst, men det sigte, forfatteren har med at inddrage og redigere, "genskrive", den bibelske fortælling. Det Nye Testaments forskellige skrifter vil ikke udtrykke nøjagtig den samme "religion", som Det Gamle Testaments skrifter, selv om den grundlæggende antagelse er den, at Jesus Kristus er åbenbareren af sandheden i disse skrifter, hvorfor det "sande Israel" ikke er identisk med det "empiriske Israel" – for nu at bruge en terminologi, der først dukker op omkring midten af 100-tallet.

I udgangspunktet kan vi prøve at forstå Muhammads bibelreception på samme måde. Ligesom adskillig kristen fortolkning af Det Gamle Testamente har hævdet at afdække disse jødiske skrifers sande betydning, som jødedommen altså ikke selv kunne få øje på, således hævdes det tilsvarende i den muslimske tradition, at man øser af den oprindelige kilde, den himmelske Koran, som rummer den "rene" sandhed i forhold til Bibelens reception. Denne påstand må selvfølgelig blive hjemløs dér, hvor en historisk kritik lægges til grund for studiet af Koranen. Men det hindrer ikke, at Koranen kan læses som en kilde til en teologisk bestemt reception af jødedommens hellige skrifter og kristendommens Bibel. Hvad muslimsk tradition ser som forankret i en himmelsk Koran, må historisk-kritisk forskning betragte som Muhammads teologiske tilrettelæggelse af bibelske overleveringer for at gøre dem tjenlige for sin særlige forkyndelse.

Det er i denne sammenhæng en overraskende kendsgerning, at Muhammad i det store og hele har respekteret den bibelske kanon, ligesom persongalleriet helt overvejende er bibelsk.¹⁶ Ganske vist har islams profet også indirekte øst af ikke-kanoniske kilder som gammeltestamentlige pseudepigrapher og nytestamentlige

¹⁶ Således er listen over personnavne i Koranen, der ikke stammer fra Bibelen, ganske kort: Abū Lahab, Muhammads farbror og modstander (111,1.3); Azar, Abrahams far (6,74); Dhū al Kifl (21,85; 38,48: "manden med dobbel belønning"?), muligvis et tilnavn for Job); Hūd, profet sendt til Ad (7,65; 11,50.53.58.60.89; 26,124); Idris, profet (19,56; 21,85); Il Yasin (37,130; formodentlig Elias); Luqmān (31,12-13.16-19; vismand); Sālih, profet sendt til Thamūd (7,73.75.77; 11,61-62.66.89; 26,142; 27,45); Sāmīrī (20,85.87.95); Shuayb, profet sendt til Madyan og Skovtykningens folk (7,85.88.90.92; 11,84.87.91.94; 26,177; 29,36); Tubbaʿ, en fyrste (44,37; 50,14); Zayd, Muhammads adoptiv søn (33,(4).37). Dertil kommer engle som Ibīs, den hovmodige engel (2,34 m.fl.st.); Malik (43,77); Mārūt og Hārūt (2,102).

apokryfer. Men Koranen går praktisk taget ikke ud over den tidsramme, der er afstukket med den bibelske kanon. Det er og bliver således en forbløffende omstændighed, at Koranen tilsyneladende ikke afspejler tiden fra Jesu død og opstandelse og frem til Muhammads optræden som profet. Jeg har kun kunnet finde en henvisning til templets to ødelæggelser, dvs. også den i år 70 e.Kr. (17,7), samt nævnelser af byzantinerne i sura 30 af samme navn. Mere indirekte kommer de næsten seks "tavse" århundreder til syne deri, at Muhammads forståelse af en række forhold i Bibelen er influeret af denne periodes bibelreception og det både den "ortodokse" og den "heterodokse". Om denne periode udgør eller sammen med den "bibelske" tid omfattes af den "uvidenhedens tid", der tales om i 3,154; 33,33, er ikke helt let at se.

Den tid er forbi, hvor "kættere" uden videre anskues som moralsk anløbne personer, der kun er ude på egen vinding eller tilfredsstillelse af deres laveste lyster. Man skulle imidlertid langt op i historien, før der var forskere, der var parat til at tage Muhammad alvorligt som en profet, der optrådte med en bevidsthed om at være guddommeligt kaldet. I Danmark skete det i hvert fald med Frants Buhl, hvis syn på Koranen vi var inde på til indledning. Som en af pionererne i moderne islam-forskning kunne han sammenfatte sine resultater i denne henseende med at konstatere, at Muhammad besad "en religiøs Inderlighed og Energi, der møder os i sin tiltalende Skikkelse under hans Ophold i Mekka, men som ingenlunde helt forlod ham under hans stigende Magt i Medina, ligesom det ogsaa er umiskendeligt, at han til sin sidste Stund urokkeligt troede paa sit profetiske Kald."¹⁷ At Buhl så kan fortsætte med at sige, at Muhammad "ved sin Død efterlod [...] sine Tilhængere en Religion, der er en forunderlig Blanding af kr[istne] og jødiske Ideer og plumpe Levninger af det arabiske hedenskab, men som i alt Fald var vel afpasset efter hans Folks Fatteevne"¹⁸ vidner om, at Buhl her ser mere på bestanddelene end på syntesen.

¹⁷ Se Frants Buhl, "Muhammed", *Kirke-Leksikon for Norden* III, red. Fredrik Nielsen og J. Oskar Andersen (København: Hagerups Forlag 1911), 300-302 (302). Jf. desuden samme forfatters *Muhammeds Liv. Med Indledning om Forholdene i Arabien før Muhammeds Optræden* (København: 1903; 3. reviderede udgave ved Finn O. Hvidberg-Hansen (Herning: Poul Kristensens Forlag 1998); 2. udgaven er den forøgede tyske oversættelse fra 1929, hvis tilføjelser er indarbejdede i noterne til udgaven fra 1998). Desuden Frede Løkkegaard, *Muhammed* (København: Gads Forlag 1972).

¹⁸ Smstds.

Koranens særpræg

Nu røber selv en overfladisk læsning i Koranen, at vi her står over for en tekst, der genremæssigt adskiller sig stærkt fra Bibelen. Det er nærliggende i denne forbindelse at citere Thomas Hoffmanns karakteristik:

Der er ingen grundlæggende fortælling, intet centralt brev, ingen bjergprædiken, men snarere alluderende, perikope-agtige fortællinger, abrupte skift i såvel emnevalg som udsigelsesstruktur og en stærk fromhedsorienteret, parænetisk/eulogisk diskurs, som udgør en intrikat blanding af gentagelser og modsigelser.¹⁹

Når det alligevel giver mening at behandle Koranen under overskriften "bibelsk genskrivning", er det, fordi Muhammad som nævnt nærmest restløst bevæger sig inden for et bibelsk univers, indtil han kommer til sit eget virke, som han imidlertid ser forudsagt af Jesus (61,6; jf. desuden 7,157-158 og 48,29). Herunder skaber han ikke en ny grundfortælling. Tværtimod fragmenterer han den bibelske fortælling for at benytte dens profeters autoritet til at underbygge sin egen stilling som den uigenkaldeligt sidste profet, der er kommet med den endelige sandhed. Samtidig er der grund til at gøre opmærksom på, at Muhammad tilsyneladende ikke havde nogen bevidsthed om, at jødernes hellige skrift bestod af andet end "loven", Toraen (og evt. "Salmerne"; jf. 4,163; 17,55) og de kristnes af andet end "Evangeliet". Tilmed opfattes 'Evangeliet' i Koranen, som noget Jesus modtog, ikke som et skrift, der handler om ham.²⁰ Således optræder Muhammad heller ikke som skriftfortolker, men som skriftbruger, eller rettere: overleveringsforbruger, idet det bibelske univers transformeres til et koranisk univers, hvor det ene gudsbillede – eller rettere: sæt af gudsbilleder – remplaceres af et andet gudsbillede.

Det må her være stedet til kort at sige noget om Koranens billede af sig selv og sit forhold til Toraen og Evangeliet, som den flere gange optræder sammen med som størrelser, der tidligere blev sendt ned, og som altså i sig selv også er guddommelige og derved har del i Koranen (3,3-4; 9,111; Toraen og Evangeliet nævnes også sammen i 3,65; 5,66.68; 7,157; 48,29; jf. 61,6). Koranen blev således sendt ned "til bekræftelse af det af Skriften, der forelå før den" (5,48; jf. 4,47 samt talen i 26,196 om "tidligere slægters skrifter"), samtidig med at det flere gange fremhæves, at det er en arabisk Koran (12,2; 13,37; 20,113; 39,28;

¹⁹ Se Thomas Hoffmann, "Pagter i Koranen". *DTT* 74 (2011), 70-90 (70).

²⁰ Jf. Buhl, *Muhammads religiøse Forkyndelse*, 59 n. 1.

41,3.44; 42,7; 43,3; 46,12), rettet til et særligt folk. Der var altså folk, der fik "Skriften" før dem, som Muhammad bragte den til (5,57) – den blev tidligere sendt ned til til grupper (6,156) – men selv om de gentagne gange kan betegnes som "Skriftens folk", adlød de ikke, og nu spotter de Muhammads "religion" (5,57.68; jf. 3,110-117). I 5,15 lyder Guds ord om Muhammads opgave således: "I Skriftens folk! Vor udsending er kommet til jer for at oplyse jer om meget af det, som I har holdt skjult af Skriften, og for at tilgive meget. Lys og et tydeligt skrift er kommet til jer fra Gud."

Der optræder ligefrem et udsagn som: "Denne Koran kunne ingen finde på foruden Gud" (10,37; jf. 4,82; 17,88), og der findes i 17,105-108 også en beskrivelse af, at den er inddelt i passende stykker til oplæsning. Der gives desuden svar på vantro spørgsmål om, hvorfor Koranen ikke blev sendt ned til Muhammad som et hele. Det var for at befæste hans hjerte: "Vi har deklameret den langsomt og tydeligt" (25,32). Israels børn kunne også have glæde af at læse den, for den fortæller dem "det meste af det, hvorom de er uenige" (27,76). I Koranen kommer Koranen – ofte også kaldet "Skriften" – til at fungere som den guddommelige legitimering af Muhammads profetiske forkyndelse, derved at Gud her også taler direkte til og om Muhammad, således at Koranen også rummer anvisninger til profeten om hans ægteskabelige liv samt en forbandelse af en farbror, der åbenbart ikke "troede" på nevøen (111,1-5). Koranen "forudsiger" også, at "hverken jøderne eller de kristne vil være tilfredse med dig, så længe du ikke følger deres trosretning" (2,120). Den adskiller sig altså ikke alene fra Det Gamle og Det Nye Testamente ved ikke at indeholde en mangfoldighed af stemmer, men desuden ved at den gør Muhammads person til den profet, der sammenfatter og konkluderer hele åbenbaringen (jf. 2,151). Det relativeres ikke af udsagn som det i 5,144: "Muhammad er kun en udsending, som andre udsendinge, der var før ham."

Til det formål har den bibelske genskrivning været en velegnet fortolkningsstrategi. Og når jeg i det følgende har valgt at samle fremstillingen om den koraniske genskrivning af bibelske figurer, er det for at begrænse opgaven. Hele Koranen kunne gennemgås med henblik på dens inkorporering og transformation af bibelske tanker og forestillinger, hvorved det på en gang ville blive klart, hvor massivt Bibelen har påvirket Muhammad, og hvor radikalt han har forenklet og entydiggjort Bibelens tanke- og forestillingsverdener. Et oplagt eksempel er 57,13-14, der må være en refleksion af lignelsen om brudejomfruerne i Matt 25,1-13. Og det er også genkendeligt, når Guds pagt med Israels børn i 2,83 sammenfattes på følgende måde: "I må ikke tjene andre end Gud! I skal være

gode imod jeres forældre og slægtninge, imod forældreløse og fattige! Tal venligt til folk! Hold bøn og giv almisse!" (jf. dog også 2,177; 6,151-152).

Vil man forsøge at give et billede af den koraniske genskrivning af bibelske figurer, er det forbundet med den vanskelighed, som kommer til udtryk i Thomas Hoffmanns beskrivelse af Koranen: Mange gange optræder de bibelske figurer i opregninger, mange gange i allusioner, hvor læseren forudsættes at kende hele historien – flere gange henvises læseren som nævnt ligefrem udtrykkeligt til fortællingen om denne eller hin skikkelse – og endelig kan den samme bibelske fortælling optræde ikke bare adskillige gange, men også i flere forskellige varianter. Således er det i høj grad kontekst og forkyndelsessigte, der bestemmer den konkrete udformning.²¹

Koranens genskrivning af gammeltestamentlige figurer

At Koranen udtrykkelig ønsker at knytte til ved det bibelske persongalleri, fremgår af sura 2, "Koen", hvor vi hører, hvordan Jakob lige før sin død holder "katekismetime" med sine sønner og spørger, hvem de vil tjene, når han er borte, og de svarer: "Vi vil tjene din gud, din og dine fædres, Abrahams, Ismaels og Isaks gud, én gud. Til ham overgiver vi os" (2,133). Over for folk, der opfordrer til at blive jøder eller kristne, lyder reaktionen: "Sig: "Nej, Abrahams trosbekendelse! En gudsøgende. Han var ikke en af dem, der sætter andre ved Guds side" (2,135).²² Hvorefter der optræder den allerede citerede bekendelse: "Vi tror på Gud og på det, der blev sendt ned til os; på det, der blev sendt ned til Abraham, Ismael, Isak, Jakob og stammerne; på det, der blev givet til Moses og Jesus, og på det, der blev givet til profeterne fra deres Herre. Vi gør ikke forskel på nogen af dem. Vi overgiver os til ham" (2,136). Ellers er det i høj grad pagtstanken, der forkyndes som grundlæggende i gudsforholdet, dvs. at den troende skal leve op til Guds krav.²³

²¹ I Finn O. Hvidberg-Hansen, *Koranen i udvalg*. Verdensreligionernes hovedværker (København: Spektrum 1997), findes i kapitel 9: "Profeterne før Muhammad. Jøder, sabiere og kristne" (90-124) ganske korte kommentarer til de udvalgte tekster, 177-190. Se desuden Oliver Leaman (red.), *The Qur'an: an Encyclopedia* (London and New York: Routledge 2006).

²² Denne sidste negative bekendelse er – i lighed med benægtelsen af, at Gud skulle have taget sig en søn (f.eks. 2,116; 10,68) og forskellige angreb på dem, der siger om Gud, at han er tre (f.eks. 4,171) – udtryk for en beskyldning mod de kristne, og den gentages rigtig mange gange.

²³ Se hertil Thomas Hoffmanns ovenfor i note 19 nævnte afhandling for en eftervisning af pagtstankens centrale betydning.

a) Adam, hans hustru og sønner

Bibelske autoritetsfigurer overtages altså af Muhammad og indskrives i den koraniske forkyndelse. Fra tiden forud for Abraham nævnes Adam, hans hustru samt sønner og Noah, fra Abrahams umiddelbare sam- og eftertid Lot, Ismael, Isak, Jakob og Josef. Således optræder Adam i 2,30-37 som det første, skabte menneske, og han fremkalder fra begyndelsen englenes misundelse. Da Gud meddeler, at han vil sætte en efterfølger på jorden, reagerer englene med spørgsmålet: "Vil du sætte nogen dér, som skaber fordærv på den og udgyder blod, når det dog er os, der lovsynger Dig og priser Dig hellig?" Han sagde: "Jeg ved, hvad I ikke ved!" I Koranen er det også Gud, der lærer Adam alle navnene på tingene, ikke som i den bibelske skabelsesberetning Adam, der giver dyrene deres navne (se 2,31-33). Da Gud efterfølgende vil have englene til at kaste sig ned for Adam, gør de det alle på nær den onde engel Iblis (jf. 7,11; 15,28; 17,61; 18,50; 20,116; 38,71-76).²⁴ Så følger Guds tilladelse til Adam og hans hustru (hvis navn vi ikke erfarer) til at spise af al frugt i Haven, på nær "dette træ, for så er I blandt dem, der handler uret!" Satan får dog held til at føre dem på afveje, så de fordrives fra stedet og overlades til følgende skæbne: "I skal være fjender indbyrdes; på jorden skal I have bolig og nyde livet for en tid." I 7,19-25 genfindes beretningen, men i en udvidet udgave, hvor Guds forbud også begrundes, nemlig: "for at I ikke skal blive engle eller blandt dem, der lever evigt." Det fortælles endvidere, at "da de havde smagt på træet, blev deres køn synligt for dem" (jf. 7,27), hvad de reparerer på med blade fra Haven. Da Gud går i rette med dem, må de dog bede om tilgivelse, men fordrives altså (jf. også 20,115-123). I 7,189-191 optræder skabelsen af mennesket i en lidt anden skikkelse: "Han (Gud) er den, der skabte jer af ét væsen (jf. 6,98; 39,6). Heraf dannede Han dets mage til at leve sammen med ham (jf. 30,21). Da han havde ligget med hende, bar hun en let byrde", der dog bliver tungere og ender med en sund dreng. De gav dog også andre æren for, hvad Gud havde givet. Men: "Vil de sætte noget ved Hans side, som intet kan skabe, men som selv er skabt?" I 15,26-35 optræder endnu en version af menneskets skabelse; her siges det gentagne gange: "Vi skabte mennesket af ler, af fugtigt mudder", og her tilføjes det: "Når jeg har formet det og blæst noget af Min ånde ind i det, skal I (englene) falde ned for det og tilbede det."

²⁴ At djævelen nægter at tilbede den nyskabte Adam, er et motiv, der også optræder i pseudepigrafen *Adams og Evas Liv* 13-14.

Vi hører endelig også om Adams to sønner i 5,27-31. "Læs beretningen om Adams to sønner op for dem i sandhed! Da de bragte et offer. Fra den ene af dem blev dette modtaget, men fra den anden blev det ikke modtaget. Denne sagde: "Jeg slår dig ihjel!" Den anden sagde: "Gud tager kun imod fra de gudfrygtige. Selvom du strækker hånden ud mod mig for at dræbe mig, vil jeg ikke strække hånden ud mod dig for at dræbe dig. Jeg frygter Gud, alverdens Herre. Jeg ser gerne, at du pådrager dig min synd såvel som din egen, så du bliver en af dem, der hører til i Ilden. Det er gengældelsen for dem, der handler uret." Da drev hans sjæl ham til at dræbe sin broder, og han dræbte ham. Han blev en af de fortabte. Derpå sendte Gud en ravn ud, som skrabede i jorden, for at vise ham, hvordan han skulle skjule sin broders lig. "Ve mig!" sagde han. "Er jeg så svag, at jeg ikke kan gøre som denne ravn og skjule min broders lig!" Og han blev en af dem, der angrer."

b) Noah

Noah indgår som fast bestanddel af opregningerne af profeterne (3,33; 4,163; 6,84; 40,5). I 7,59-64.69 skildres Noah udførligere som omvendelsesprædikant med straffen som horisont. Dog uden held: "De beskyldte ham for at lyve. Derpå frelste vi Noah og dem, der var med ham, i skibet. Men de, der kaldte Vore tegn for løgn, dem lod Vi drukne. De var blinde folk" (jf. 10,71-73, der indledes med opfordringen: "Læs beretningen om Noah op for dem!"). I en noget udførligere udgave optræder Noah og syndfloden igen i 11,25-49. Denne gang fortælles der mere detaljeret om bygningen af skibet "under Vort opsyn og efter Vor åbenbaring". Det gør Noah så, alt mens de øverste blandt hans folk dog spotter ham. "Da så Vor afgørelse faldt, og ovnen sydede, sagde Vi: "Last skibet med et par af hver, med din familie, bortset fra ham, som ordet på forhånd er sagt over, og med dem, der tror." Her er der altså en Noah-søn, der går fortabt. Vi hører ellers, at Noah, da han sejlede ud, råbte til den "søn, der stod alene tilbage: "Kære søn, kom om bord med os! Du skal ikke være sammen med de vantrol!" Han mente dog at kunne redde sig ved at søge tilflugt på et højt bjerg, men uden held. Da Noah efterfølgende anræber Herren med den begrundelse, at "min søn er af min familie", lyder svaret, at det er han ikke.²⁵ Oversvømmelsen ender, da "der blev sagt: Jord, slug dit vand! Himmel, hold inde!" og vandet svandt bort", hvorefter skibet lagde sig til rette på al-Djūdī, og verden genbefolkes (jf. desuden 21,76-

²⁵ Jeg har ikke kunnet finde baggrund i jødiske kilder for dette træk med en søn, der ikke gik med ind i skibet.

77; 23,23-30; 25,37; 26,105-121; 29,14-15; 37,75-82; 65,9-15; 66,10 (hvor Noahs – unavngivne – hustru nævnes og det sammen med Lots hustru som eksempler på troløse) samt sura 71, der ligefrem hedder ”Noah”). Noah-fortællingen har ganske åbenbart rummet det, som Muhammad især kunne bruge: En omvendelsesforkyndelse, der blev fulgt effektivt op af en straf over de ubodfærdige. Derfor optræder Noah-fortællingen også så mange gange.

c) Abraham, hans hustru og sønner Ismael og Isak

Karakteristisk er ”genskrivningen” af Abraham-figuren, hvor billedet tilføjes både jødisk-pseudepigrafe og helt nye træk.²⁶ At Abraham foretog et voldeligt opgør med sin fars afgudsdyrkelse, er ikke en del af billedet af ham i 1 Mosebog, men udvikles til gengæld i *Jubilæerbogen*.²⁷ I denne pseudepigraf fra 100-tallet f.Kr. gælder det bl.a. opgøret med kredse inden for jødedommen, der angiveligt er blevet for ”hellenistiske”. Det er ud fra denne kontekst, det må forstås, at Abraham gik så vidt som til at afbrænde sin fars afgudshus, hvorunder en bror, der ville redde afguderne, omkom i flammerne (Jub 12,12-14).²⁸ En sådan nidkær Abraham, der gør op med sin fars afgudsdyrkelse genfinder vi en lang række steder i Koranen (6,74 (hvor vi også – som eneste sted – hører farens navn, nemlig Āzar); 9,114; 19,41-48; 21,51-70; 26,69-87; 29,16-26; 37,83-100; 43,26-28; 60,4). I 21,51-70 optræder en mere udførlig version af opgøret. Her går Abraham i rette med både sin far og sit folk for deres vildfarelse og henviser til himlenes og jordens Herre, som har skabt dem, og han fortsætter: ”Ved Gud, jeg vil overløste jeres afguder, så snart I har vendt ryggen til!” – hvorefter han bryder dem ”i småstykker med undtagelse af en stor en, som de havde.” Da folket går i rette med ham, henviser han dem til den tiloversblevne, den største af afguderne, men her svarer de, at han jo godt ved, at afguden ikke kan tale. Da Abraham så spør-

²⁶ Se hertil Thomas Hoffmann, ”Abraham var hverken jøde eller kristen. Om den islamiske Abraham”, i Lars K. Bruun, Finn Damgaard, Thomas Hoffmann, Søren Holst og Jesper Skau, *Abrahams spor. Abrahamfiguren i religion, filosofi og kunst*. Religion i det 21. århundrede 16 (København: Alfa 2007) 59-76.

²⁷ Thomas Hoffmann nævner i denne sammenhæng samt i forbindelse med beretningen om, hvordan Abraham fandt Gud (se nedenfor) desuden pseudepigrafen *Abrahams Testamente*, men det er *Abrahams Apokalypse* (en af de få pseudepigrafer, der ikke foreligger i dansk oversættelse), nemlig henholdsvis 4-6 og 7-8.

²⁸ Jf. Mogens Müller, ”Abrahams-skikkelsen i Jubilæerbogen. Forsøg på en tolkning”, *Skriften i Skriften. Mellem tradition og reception. Fjorten afhandlinger*. 2. ændrede udgave i Publikationer fra Det Teologiske Fakultet 22 (København 2011), 1-16 (opr. offentliggjort på tysk i 1996).

ger: "Vil I i stedet for Gud tjene noget, der hverken kan være jer til skade eller gavn?" vil de brænde ham. Da griber Gud ind: "Ild! Bliv kold og uskadelig for Abraham!"

Ligesom Jubilæerbogen (Jub 12) har Koranen desuden en fortælling om, hvordan Abraham finder Gud ved at betragte nattehimmelen. Således hedder det i 6,75-79:

Således lod Vi Abraham se himlens og jordens rige, for at han kunne blive en af de faste i troen. Da natten sænkede sig over ham, så han en stjerne. Han sagde: "Det er min Herre!" Da den forsvandt i horisonten, sagde han: "Jeg elsker ikke noget, der forsvinder i horisonten." Da han så månen stige op, sagde han: "Det er min Herre!" Da den forsvandt i horisonten, sagde han: "Hvis ikke min Herre retleder mig, vil jeg være blandt de folk, der farer vild." Da han så solen stige op, sagde han: "Dette er min Herre! Den er større." Da den forsvandt i horisonten, sagde han: "Mit folk! Jeg siger mig fri fra det, som I sætter ved Guds side. Jeg vender mit ansigt mod den, der har skabt himlene og jorden, som en gudsøgende. Jeg er ikke en af dem, der sætter andre ved Guds side.

I 2,258 møder vi en tilsvarende bekendelse i Abrahams mund over for en vantro: "Min Herre er den, der giver liv og bringer død." Da den anden svarer: "Jeg kan give liv og bringe død", siger Abraham: "Gud får solen til at stå op i øst. Få du den til at stå op i vest!" Det får den vantro til at tabe mælet. Abraham bliver i det hele taget fremstillet som det store forbillede i 16,120-123, hvor det bl.a. hedder: "Følg Abrahams trosbekendelse, en gudsøgende! Han var ikke en af dem, der sætter andre ved Guds side" (jf. 22,78). Det overrasker således ikke, at Abraham ligesom i Bibelen kan kaldes "Guds ven", når det i 4,125 siges: "Gud tog sig Abraham til fortrolig ven."

Af fortællingen om Abrahams ofring i forbindelse med pagtsslutningen i 1 Mos 15 er der kun en svag mindelse i beretningen i 2,260 om hans bøn om at få at vide, hvordan Gud giver de døde liv. Gud spørger dog først: "Tror du da ikke?" "Jo," sagde han; "men for at mit hjerte kan få fred." Gud byder da Abraham at tage fire fugle, skære dem i stykker og dernæst at lægge et stykke af dem på hvert bjerg. "Når du så kalder på dem, kommer de susende hen til dig. Du skal vide, at Gud er mægtig og vis!"

Fortællingen om bebudelsen af Isaks fødsel optræder flere gange og i forskellige skikkelser, nemlig både i 11,69-76; 15,51-55 og i 51,24-37; sidstnævnte sted lyder indledningen: "Har du hørt beretningen om Abrahams hædersgæster?" Vi hører begge steder om Abrahams hustru latter i anledning af bebudelsen: "Ak!" sagde hun. "Skulle jeg få et barn, når jeg er en gammel kone, og denne min mand

er en olding? Det er en forunderlig ting!” (11,72). Ligesom i 1 Mos 18 kædes bebudelsen sammen med forudsigelsen af en ødelæggelse af de ugudeliges by: ”Da frygten var forsvundet fra Abraham, og han havde fået det gode budskab, ville han strides med Os om Lots folk. Abraham var langmodig, følsom og bodfærdig” (11,74-75; jf. desuden 15,56; 29,31-33).

Særlig kendt er det jo rigtig nok også meget centrale punkt, at Ismael trækkes frem i billedet på Isaks bekostning. Men af Koranen fremgår det alene indirekte, at det således er Hagars søn, Abraham er lige ved at ofre (se 37,101-113). For sønnen er unavngiven, og kun fordi vi efterfølgende hører om Isak, må det være Ismael, der blev frelst i sidste øjeblik fra kniven. Til forskel fra historien i 1 Mos 22, men i lighed med Pseudo-Filon, *En bog om den bibelske fortid* 32,2-4, findes der i Koranen i 37,102-106 en samtale mellem Abraham og sønnen, hvor førstnævnte fortæller, hvad han er i færd med, og hvor sidstnævnte svarer: ”Far, gør, hvad du bliver befale! Du skal, om Gud vil, finde, at jeg er en af de udholdende.” Et helt nyt motiv er Abraham og Ismael som dem, der renser eller ligefrem bygger ”Huset”, dvs. Kabaen i Mekka (2,124-127; om Abraham og ”Huset”, se desuden 3,96-97; 14,38-41; 22,25-26). I islam overtager Ismael i det hele taget Isaks rolle som stamfader, selv om det ikke nævnes i Koranen.

I 2,258-260 optræder et særegent stykke om Abraham som konge (er det en reminiscens af 1 Mos 14?) og om hans bekendelse til Gud som den, der både giver liv og bringer død.

Det er vigtigt for Muhammad at understrege, at Abraham hører til i tiden forud for jøder og kristne. Som det hedder i 3,65 og 67:

I Skriftens folk! Hvorfor strides I om Abraham? Toraen og Evangeliet blev dog først sendt ned efter hans tid. Vil I ikke komme til fornuft? ... Abraham var jo hverken jøde eller kristen. Han var en gudsøgende, der havde overgivet sig til Gud. Han var ikke en af dem, der sætter andre ved Guds side (jf. 2,140).

Selv om Isak nævnes adskillige gange (f.eks. 2,133.136.140) og også undertiden omtales som profet og retfærdig, knyttes der ingen fortællinger til ham, og bortset fra talen om, at han hjalp Abraham med at bygge Kabaen, gælder overraskende nok det samme også hans halvbror, Ismael (f.eks. 2,133.136.140); undtagelsen er 19,54-55: ”Tænk på Ismael i Skriften. Han var ordholdende. Han var udsending og profet. Han påbød sine husfæller bøn og almisse og var sin Herre til velbehag.” I Abrahams forbøn for sine efterkommere i 14,35-41 nævnes da også Ismael og Isak side om side.

d) Lot og hans hustru

Foruden i opregninger af profeter (6,86; 37,133) optræder fortællingen om Lot adskillige gange – det nævnes ikke, at han skal have været Abrahams brorsøn, selv om de flere gange nævnes sammen (f.eks. 22,43). Det sker i de forskellige koraniske versioner af den bibelske historie om Sodoma og Gomorra i 1 Mos 19. Første gang er i 7,80-84. Det gælder en fordømmelse af homoseksualitet.²⁹ Således anklager Lot sit folk: "Vil i bedrive skamløshed som intet menneske i verden før jer? I går til mænd med jeres begær, i stedet for til kvinder. Nej, I er folk, der går for vidt!" Lot og hans familie bliver da fordrevet fra deres by, men frelst af Gud, "dog med undtagelse af hans hustru. Hun var en af dem, der sækker bagud. Vi lod en regn falde ned over dem. Se, hvilken ende det tog med dem, der forbrød sig." Fortællingen optræder igen i 11,77-83, denne gang i større overensstemmelse med 1 Mos 19, idet vi også hører, hvordan folkene i Lots by vil forgribe sig på de himmelske udsendinge, hvordan Lot tilbyder sine døtre i stedet, hvad hans bysbørn dog ved, at de ikke har ret til, og hvordan Lot beordres til at drage ud af byen med sin familie, og: "Ingen af jer må se sig tilbage, bortset fra din hustru. Hvad der rammer de andre, vil også ramme hende" (jf. desuden 15,60) – hvorefter Gud omstyrkede byen "og lod det regne ned over dem med sten på sten af brændt ler, mærket hos din Herre" (desuden 15,59-75; 21,71-75; 26,160-174, hvor det dog hedder, at Lot og alle hans husfæller blev frelst, "bortset fra en gammel kone blandt dem, som sakkede bagud"; 27,54-58; 29,28-35; 54,33-39, hvor straffen siges at være en sandstorm, og hvor trækket med, at byens indbyggere slås med blindhed (1 Mos 19,11), er kommet med, samt endelig 66,10, hvor Lots hustru nævnes sammen med Noahs hustru som troløse). Igen har vi her en fortælling, der har appelleret til Muhammad på grund af dens tydelige domsforkyndelse.

e) Josef

Patriarken Jakob nævnes i Koranen, foruden i den allerede nævnte "katekisme"-afholdelse 2,132-133, kun i opregninger af profeter – i 19,49 ser han ud at være Abrahams søn – og i fortællesammenhæng alene i historien om sønnen Josef. Josef, derimod, har ligefrem givet navn til sura 12; bortset herfra nævnes han alene

²⁹ Homoseksualitet omtales ellers kun i 4,15-16, hvor seksuelt samkvem mellem såvel kvinder som mænd fordømmes, men hvor straffen er mild: Kvinder skal i givet fald holdes indendørs, indtil de dør, mænd kan omvende og forbedre sig, og i så fald skal man lade dem være. Der står dog ikke noget om, hvad der skal ske, hvis de ikke omvender sig.

i en opregning i 6,84 samt i 40,34, hvor det lidt gådefuldt hedder, at han ”tidligere [bragte] jer de klare beviser, men I var stadig i tvivl om det, som han havde bragt jer.³⁰ Da han så døde, sagde I: ”Gud vil ikke sende nogen udsending ud efter ham.”” I suraen ”Josef” optræder en af de længste nogenlunde sammenhængende fortællinger i Koranen. I det væsentlige genskrives her 1 Mos 37.39-50, men – selvfølgelig – med en lang række ændringer, udeladelser og tilføjelser, således at denne sura faktisk passer til signalementet af ”genskrevet Bibel”. Indledningen, der taler om ”den tydelige skrifts tegn” lyder: ”Vi har sendt den ned som en arabisk Koran. Måske kommer I til fornuft. Vi fortæller for dig på smukkeste vis, idet Vi åbenbarer denne Koran for dig; førhen var du en af de uopmærksomme” (2-3). Vi hører om Josefs drøm, om brødrenes skinsyge, om hvordan de anbringer Josef i en brønd og siger til Jakob, at han er ædt af en ulv, om hvordan han bliver fundet af en karavane, der sælger ham til en ægypter ”for en lav pris, nogle få sølvmonter, for de tillagde ham kun ringe værdi” (20), om hvordan hans husfrue søger at forføre ham, idet han også ”ville have begæret hende, hvis han ikke havde set sin Herres advarende tegn” (24). Da hun går til håndgribeligheder, går Josef fri af anklage, fordi flængen i hans kjortel er i ryggen. Da det bliver samtaleemne i byen, indbyder hun byens kvinder til et måltid, giver dem hver en kniv og lader så Josef vise sig for dem; de bliver så betagede, at de skærer sig i hænderne og siger: ”Gud bevares! Han er jo intet menneske, men snarere en herlig engel!” (31).³¹ Josef beder så om at komme i fængsel, for at ingen skal forløbe sig, og han forkynder sin Gud for de andre fanger – deres egne guder ”er kun navne, som I har fundet på” (40). Dernæst følger historien om Josef som drømmetyder – inklusive et tilbageblik på historien med kvinderne – og om, hvordan kongen gør ham til en magtfuld og betroet mand. Meget omstændeligt gengives fortællingen om gensynet med brødrene, men helt uden at der nævnes navne. Som i 1 Mos 45 forsones Josef med sine brødre: ”Ingen bebrejdelse skal rettes mod jer i dag. Gud tilgiver jer; Han er den barmhjertigste af de barmhjertige” (92). Endelig hører vi om, hvordan Jakob kommer til Ægypten, og det hele gøres til opfyldelsen af Josefs indledende drøm. Josef slutter fortællingen med bekendelsen og bønner: ”Herre! Du har givet mig magt, og Du har

³⁰ Selv om brødrene også optræder i den koraniske udgave af Josef-fortællingen, er deres antal eller navne dog ikke nævnt. Alene i 5,12 hører vi om tolv overhoveder blandt Israels børn.

³¹ Denne historie om kvinderne, der skærer sig i hænderne af betagelse over Josefs skønhed, og som udvikles med stor fortælleglæde af Thomas Mann i *Josef og hans Brødre*, har jeg ikke kunnet finde ældre forlæg for end Koranen.

lært mig at tyde fortællinger. Himlenes og jordens skaber! Du er min ven i denne verden og i den hinsidige. Kald mig bort som en, der overgiver sig, og sæt mig blandt de retfærdige!" (101). Resten af suraen drager en række parænetiske konklusioner (102-111).

f) Moses

Sammen med Noah, Abraham og Jesus optræder Moses i Koranen som en hovedprofet i tiden forud for Muhammad. Moses-fortællingen i Mosebøgerne er uden sammenligning den bibelske fortælling, der optræder mest massivt i Koranen, og vi møder her en lang række af de kendte, bibelske elementer, selv om de ofte har undergået forskellige forandringer. Men der findes desuden en række "apokryfe" fortællinger, der savner bibelske forbilleder. Som det overhovedet er karakteristisk for Koranens bibelske genskrivninger, optræder Moses-fortællinger spredt rundt omkring i suraerne og tilmed med en række variationer. Naturligvis optræder Moses som fast inventar i opregninger af profeter (f.eks. 3,84; 6,84; 19,51; 33,7; 42,13), og mere overordnet hører vi rigtig mange gange om ham som den, der har modtaget Skriften, undertiden benævnt Sondringen eller retledningen (2,53,87; 6,91-92; 6,154; 11,17; 11,110; 17,2; 21,48; 23,49; 25,35; 32,23; 37,117; 40,53, 41,45); der kan også enkelte gange tales om Moses' skrift (11,17; 46,12) og Moses' skrifter (53,36), samt desuden om "de tidligere skrifter om Abraham og Moses" (87,19).

Den mest omfattende og sammenhængende udgave af Moses-fortællingen, strækkende sig fra hans fødsel og frem til udvandringen, står at læse i sura 28, "Historien". Det følgende kan desværre alene blive skitseagtigt: Sura 28 begynder med at berette om Faraos undertrykkelse af en del af sin befolkning, hvor han skar halsen over på deres sønner, men lod deres kvinder leve. Det bliver her Faraos hustru, der redder Mosesbarnet (28,3-13; jf. 7,127; 17,37-41; 20,39-40 – i 66,11 nævnes hun ligefrem som en troende). Vi hører om Moses' møde med sine landsmænd, da han bliver voksen, og episoden, hvor han dræber en voldsmand (28,14-19). Han advares (et ikke-bibelsk træk) og drager til Madyan, hvor han vander kvæget for to kvinder, hvad der afstedkommer en indbydelse til deres gamle far, der siden giver Moses den ene til ægte mod otte – eller ti – års arbejde (28,20-28; denne historie minder om Jakobs syv år for Lea i 1 Mos 29). Episoden med "den brændende tornebusk", her et træ, munder ud i, at Gud råber: "Moses! Det er Mig, Gud, alverdens Herre" (28,29-30, jf. 20,9-16; 27,7-9). Den kædes umiddelbart sammen med, at Moses lærer de trolddomskunster, der skal overbevise Faraos, samt Moses' bøn om at få Aron som medhjælp, fordi han er mere veltalende (28,31-37 – denne episode dukker op adskillige steder og i flere

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 17

Bibelske genskrivninger, red. Jesper Høgenhaven og Mogens Müller

ISBN 978-87-635-3916-6 (print) 978-87-635-4439-9 (ebook)

© Museum Tusulanums Forlag og forfatterne 2012 (ebook 2016)

www.mtp.dk

variationer i forskellig længde: 7,103-126; 10,75-89; 11,96-97; 17,17-36; 20,42-73; 23,45-48; 26,10-56; 27,10-14; 43,46-56; 59,15-26), nogle gange, hvad der kun er antydnet i sura 28, forbundet med, at Faraos direkte udfordrer Gud. I 40,23-33 indføres det ikke-bibelske motiv, at Faraos vil dræbe Moses, fordi han er bange for, at han skal lave om på landets religion og blotlægge fordærvet i landet. Da Moses bekender sin tillid til sin Gud, griber så en troende af Faraos slægt ind med en kraftig advarsel mod at slå ham ihjel, når han dog har bevist sin Guds eksistens. Der optræder i denne forbindelse som hofmand hos Faraos en Hāmān (28,6.8.38; 29,39; 40,24.36), et navn der jo minder om navnet på en hovedperson i Esters Bog (desuden nævnes to steder (29,39; 40,24) en hofmand ved navn Kora, som ikke kan være identisk med den Kora, der gør oprør mod Moses (se nedenfor). Plagerne nævnes ikke i sura 28, men til gengæld i 7,128-137 og 17,101, hvor der tales om ni tydelige tegn. Udvandringen fortælles der kun om i 26,57-68, mens overgangen over havet, hvor Faraos og hans folk drukner, er et yndet motiv (28,29-30; jf. 2,50; 7,138; 10,90; 20,77-79).

Også en lang række af begivenhederne under ørkenvandringen optræder i Koranen. Først kan nævnes skyen, der her ikke som skystøtten i 2 Mos 13,21 viser vej, men skygger, stedet med de tolv kilder, som i Koranen fremkommer ved, at Moses slår med sin stav på en sten (2,60; 7,160; jf. 2 Mos 15,27, der nævner lokaliteten Elim), samt den underfulde bespisning med manna og vagtler (se 2,57-59; 7,160; 20,80-82). I 2,61 er der en mindelse om "Ægyptens kødgryder", ganske vist i skikkelse af grøntsager). Så følger Moses' møde med Gud, der varede fyre nætter (2,51); i 7,142-143, hvor der tales om tredive plus ti nætter, forbindes det med en epifani, da Moses beder Herren vise sig for ham. Svaret lyder:

"Du vil ikke få Mig at se. Men se på bjerget! Hvis det bliver stående, som det står, skal du få Mig at se." Og da hans Herre viste sig for bjerget, gjorde Han det til støv, og Moses faldt til jorden som ramt af lynet. Da han var kommet til sig selv igen, sagde han: "Højlovet være Du! Til Dig omvender jeg mig og bliver den første troende." "Moses!" sagde Han. "Gennem Mine budskaber og Mine ord har jeg udvalgt dig frem for alle mennesker. Tag imod, hvad Jeg giver dig, og vær en af de taknemmelige!"

Umiddelbart efter følger udsagnet: "På tavlerne skrev Vi en formaning til ham om alt og en nøjagtig fremlæggelse af alt: "Hold godt fast derved, og befal dit folk at holde fast ved det bedste deraf!" (jf. 7,150.154). Taler om tavler er vist det nærmeste, vi kommer De Ti Bud. Pagten på bjerget nævnes også enkelte andre steder (2,63.93; 4,154-155). Som i 2 Mosebog følger herefter fortællingerne om (guld)kalven (7,48, men mest udviklet i 20,83-98; jf. 2,51.92) og om en udtalt strid med Aron, et træk, der overraskende nok ikke optræder i Bibelen (se vi-

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 17

Bibelske genskrivninger, red. Jesper Høgenhaven og Mogens Müller

ISBN 978-87-635-3916-6 (print) 978-87-635-4439-9 (ebook)

© Museum Tusulanums Forlag og forfatterne 2012 (ebook 2016)

www.mtp.dk

dere nedenfor under Aron). I forbindelse med historien om kalven optræder en scene, hvor folket gør oprør mod Moses ved at sige: "Vi tror dig ikke, før vi med egne øjne får Gud at se!" Svaret er, at de bliver ramt af lynet, men genoplivet af Moses (2,54-56; jf. 4,153). Endelig omtales udvælgelsen af de 70 (7,155; jf. 2 Mos 24,1 og 4 Mos 11,16). I 28,76-82 får vi en relativt udførlig beretning om Koras oprør (jf. 4 Mos 16) og om straffen, og i 5,20-26 om spejderne, der skræmte med beretninger om de kæmpemæssige folk i det land, Moses og hans folk skulle drage ind i, og om at deres manglende mod affødte et forbud mod at gå derind i fyre år.

Af længere "apokryfe" Moses-fortællinger er der i sura 2,67-71 en farverig anekdote om, hvordan det gik, da Moses på Guds vegne befalede sit folk at slagte en ko, en fortælling, der også har givet sura 2 dens navn, "Koen".

"De sagde. "Holder du os for nar?" og han svarede: "Gud bevare mig for at være så tåbelig!" De sagde: "Bed på vore vegne din Herre forklare os, hvad det skal være for én!" og han sagde. "Gud siger, at det skal være en ko, der hverken er for gammel eller for ung og endnu ubedækket. Det skal være en mellemting. Så gør nu, hvad I har fået besked på!" De sagde: "Bed på vore vegne din Herre forklare os, hvilken farve den skal have!" Han sagde: "Det skal være en ko af en klar gul farve, en fryd at kigge på, siger Han." De sagde: "Bed på vore vegne din herre forklare os, hvordan den skal være, for i vore øjne ligner alle køer hinanden. Om Gud vil, bliver vi retledte." Han sagde: "Gud siger, at det skal være en ko, der ikke er kuet af at vende jorden og vande marken, en ko uden plet og lyde." De sagde: "Nu er du kommet frem med sandheden!" Og så slagede de den. Men det var lige før, at de ikke havde gjort det.

Den mest fremmedartede, "apokryfe" Moses-fortælling optræder dog i sura 18, "Hulen". Efter at have sagt, at "Skriften" blandt andet blev givet for at advare dem, der siger: "Gud har taget sig en søn!" (18,4), berettes der om "hulens folk" i noget, der minder om legenden om "syvsoverne" (18,9-26), og hvor de efter at have "sovet" i 309 år, skal gætte, hvor længe de har sovet. Derefter følger en lignelse om to mænd, hvoraf den ene får to vingårde, men den anden holder fast ved sin tro på den ene Gud. Så hedder det overraskende, efter at der er talt om tiltetgørelsen af hine byer (18,59): "Da Moses sagde til sin tjener. "Jeg fortsætter, indtil jeg når det sted, hvor de to have mødes, eller jeg vil vandre i det uendelige" (18,60). Første episode er, at de, da de vil spise, må sande at de har glemt en fisk, hvad Satan får skylden for, men hvor det så helt uforberedt hedder: "Den fandt vej til havet på forunderlig vis" (18,63). Det er, som om vi kommer midt

ind i en fortælling, og "kilden" er tilsyneladende de Alexander-sagn, der er samlet i *Alexanderromanen*.³² De to møder nu på deres vej "en af Vore tjenere, som Vi havde vist barmhjertighed fra Os og tildelt viden fra Os", og på Moses' bøn om, at de må følge ham, får han svaret, at det vil han ikke kunne holde ud. Det mener Moses dog nok, men oplever nu, hvordan denne fremmede udfører tre for en umiddelbar betragtning helt urimeligt grusomme handlinger, som dog efterfølgende retfærdiggøres (18,71-82). Herefter følger lige så overraskende en beretning om ham med de to horn, hvad der kan forstås om Alexander den Store (18,83-98), hvorefter suraen slutter med en forkyndelse af "den dobbelte udgang" (18,99-110).³³

g) *Aron*

Moses' bror, Aron, nævnes en række steder, enten blot i denne egenskab eller i opregninger af profeter (2,248; 4,163; 6,84 m.fl.st.), en enkelt gang som Moses' stedfortræder under hans fravær (7,142) eller som hans rådgiver (25,35), og i 28,34 beder Moses Gud sende Aron sammen med ham, fordi "han er mere veltalende end mig", hvad Gud opfylder. I 20,85-99 optræder en koranisk udgave af historien om guldkalven. Her er det imidlertid ikke Aron, men en al-Sāmīrī, der havde "frembragt en kalv, en krop med en brølende lyd, og de sagde: "Dette er jeres gud og ligeledes Moses', men han har glemt det."" Aron advarer endda: "Mit folk! I bliver kun fristet dermed! Jeres Herre er Den Barmhjertige." Men de vil ikke holde op med at dyrke den, før Moses er tilbage, og da det sker, bebrejder Moses sin bror, at han har sat sig op imod hans befaling. "Du søn af min moder!" sagde denne [Aron]. "Hold ikke fast i mit skæg og mit hoved! Jeg var bange for, at du skulle sige: 'Du har skabt splid blandt Israels børn og ikke givet agt

³² Denne stærkt vidtløftige roman, som oplevede flere "genskrivninger" forud for den skikkelse, hvori vi kender den, foreligger på dansk, oversat med indledning og oplysninger af Erling Harsberg, udgivet af Selskabet til Historiske Kildeskrifters Oversættelse (København: Museum Tusulanum 1987). Jf. Buhl, *Muhammeds religiøse Forkyndelse*, 108-109, der kommenterer talen om stedet, hvor de to have mødes, således: "Disse Forestillinger er hentede fra de i Orienten udbredte Alexandersagn, hvoraf Muhammed anfører nogle Brudstykker, som han paa det først anførte Sted [18,60] paa en konfus Maade overfører paa Moses."

³³ Lige før slutningen af denne sura optræder i 18,109 en slags sidestykke til Joh 21,25 i en opfordring til Muhammad til at sige: "Om så havet var blæk til min Herres ord, så ville havet blive tømt, før min Herres ord var udtømt, selv hvis vi tilførte samme mængde én gang til som forstærkning." Jf. det tilsvarende udsagn i 31,27: "Hvis alle træer på jorden var penne, og hvis, efter at havet var brugt op, yderligere syv have forsynede det, så ville Guds ord ikke være udtømt. Gud er mægtig og vis."

på mit ord'.” Hvorefter Moses henvender sig til den egentlig skyldige, nemlig Sāmirī, der dog svarer: ”Jeg så noget, som de andre ikke kunne se. Så tog jeg en håndfuld dér, hvor udsendingen havde trådt, og kastede den. Således befalede en indre stemme mig.” ”Gå bort!” sagde han [Moses]. ”I dette liv skal du sige: ’Rør mig ikke!’ og siden har du et aftalt møde, som du ikke kan få aflyst. Se på din gud, som du var så hengiven! Vi vil brænde den og strø den ud over havet som pulver. Jeres gud er Gud alene. Der er ingen anden gud end Ham. Han favner alting i viden.” En sand profet kan åbenbart ikke tage fejl, hvorfor den ellers ukendte Sāmirī indføres som en aflastningsfigur.³⁴

h) Saul

Om kongerne bringer Koranen alene fortællinger om Saul, David og Salomo. Om Saul som den første konge hedder det således i sura 2,246-250: ”Har du ikke set de øverste blandt Israels børn, efter Moses, da de sagde til en profet, som de havde:³⁵ ”Send os en konge, så vi kan kæmpe for Guds sag!” Han sagde: ”Måske vil I, hvis det bliver jer foreskrevet at kæmpe, alligevel ikke kæmpe?” De sagde: ”Hvorfor skulle vi ikke kæmpe for Guds sag, når vi er blevet fordrevet fra vores hjem og vores børn?” Men da det blev dem foreskrevet at kæmpe, vendte de ryggen til, undtagen nogle få af dem. Gud kender dem, der handler uret. Deres profet sagde til dem: ”Gud har sendt jer Saul som konge.” De sagde: ”Hvordan kan han få kongemagten over os, når vi er mere berettigede til kongemagten end ham, og ingen stor formue er skænket ham?” Han sagde: ”Gud har udvalgt ham frem for jer og forsynet ham med et overmål af viden og legemskraft.” Gud giver sin kongemagt, til hvem han vil. Gud er favnende og vidende. Deres profet sagde til dem: ”Det skal være et tegn på hans kongemagt, at kisten kommer til jer, båret af engle. I den er der nærvær fra jeres Herre og en rest af det, som Moses’ og Arons slægt har efterladt jer. Deri skal der være et tegn for jer, hvis I er troende.” Efter denne omtale af pagtens ark fortsættes der med, at da Saul ”drog ud med sine krigere, sagde han: ”Gud vil sætte jer på prøve med en flod: Den, der drikker af den, skal ikke gå med mig, mens den, der ikke nyder noget af den eller kun øser en håndfuld op, skal gå med mig.” Efter denne noget ejendommelige genskrivning af, hvad der må være en mindelse om den forholdsregel, Herren

³⁴ Om der findes jødiske forbilleder for en sådan aflastning for Aron, har jeg ikke kunnet se.

³⁵ Denne profet er i Det Gamle Testamente Samuel, men dette navn forekommer ikke i Koranen.

ifølge Dom 7,5 foreskrev Gideon til at udvælge dem, der skulle følge ham, fortælles det, at kun nogle få drak af floden. Ikke mindre gådefuldt fortsættes der: ”Da han [Saul] havde passeret den [floden], han og de, der troede sammen med ham, sagde disse: ”Vi har ingen styrke i dag mod Goliat og hans hære.” Men de få, der regnede med, at de skulle møde deres Herre, sagde: ”hvor ofte har ikke en lille flok med Guds tilladelse sejret over en stor flok!” Gud er med dem, der holder ud.”

i) David

Om David hører vi i 2,251 kort, at han slog Goliat ihjel, og: ”Gud gav ham kongemagten og visdommen og lærte ham, hvad Han ville.” Ellers nævnes han – foruden i opregninger (5,78; 6,84) – to gange som den, Gud gav Salmerne (4,163; 17,55; jf. 34,10 og 38,18), og to gange sammen med Salomo (21,78-79; 27,15-16). I sura 38,17-25 optræder der en fortælling om David, der forekommer at ”sammenblende” forskellige bibelske overleveringer. Først hører vi, at David var bodfærdig, hvad der må minde om historien med Batseba (2 Sam 11 samt Sl 51); det siges dog ikke, selv om det følgende faktisk synes at forudsætte denne ikke særlig flatterende historie om David. Først henvises der med spørgsmålet: ”Har du hørt beretningen om de stridende?” til en åbenbart bekendt historie om to, der klatrede over muren til Davids palads, hvor de må berolige ham, da han bliver forskrækket. De vil nemlig blot have ham til at dømme imellem dem, fordi den ene har begået overgreb mod den anden: ”Døm nu mellem os med sandhed, uden afvigelse, og led os til den rette vej!” Det viser sig nu at være to brødre, hvoraf den ene har nioghalvfems får, den anden kun ét. Alligevel beder han med de nioghalvfems ham med det ene om at få det betroet, idet han tilmed bruger magtsprog imod ham. Ikke meget overraskende kommer David til følgende dom: ”Han har handlet uret imod dig ved at kræve dit får ved siden af sine egne.” Den talendes kommentar er: ”Mange, som er fælles om noget, begår overgreb mod hinanden, med mindre de tror og gør gode gerninger; og det er kun få. David tænkte, at Vi havde sat ham på prøve. Han faldt på knæ og bad sin Herre om tilgivelse. Han angrede. Vi tilgav ham dette.” Her forekommer at være tale om en sammenstilling af episoden med Salomos dom (1 Kong 3,16-27), Natans revselse af David (2 Sam 12,1-25) og Jesu lignelse om det forvildede får, hvor hyrden forlader de nioghalvfems for at finde det vildfarne (Matt 18,12-14; Luk 15,3-7, hvor der alle forskelle ufortalt begge steder optræder nioghalvfems ”pæne” får – dette tal optræder i GT alene i 1 Mos 17,1 om Abrahams alder). I umiddelbar forlængelse heraf siger den guddommelige stemme: ”Han står Os nær og vil få

en smuk hjemkomst – hvorefter det i direkte tiltale lyder: "David! Vi har gjort dig til efterfølger på jorden" (38,25-26), dvs. kalif.

j) Salomo

Af andre af Det Gamle Testaments konger optræder som allerede nævnt alene Salomo. Første gang er i sura 2,101-102, hvor der berettes om, at "da der kom en udsending til dem fra Gud for at bekræfte det, de allerede havde, kastede en del af dem, der havde fået Skriften, Guds skrift om bag ryggen, som om de intet vidste. De fulgte det, som satanerne under Salomos herredømme havde læst op. Salomo var ikke vantro; men satanerne var vantro, idet de lærte menneskene troldom og det, der var sendt ned til de to engle, Hārūt og Mārūt." I 4,163; 6,84 nævnes denne konge i en opregning af profeter, mens der i 21,78-79 tales om Davids og Salomos domsvirksomhed, idet der i 81 fortsættes med det ejendommelige udsagn: "Og vinden satte vi i Salomos tjeneste, som en storm, der på hans befaling susede til det land, som Vi har velsignet." I sura 27, "Myren", hører vi i 15-44 om Salomo som den, der forstår dyrenes sprog, deriblandt myrerne, men da han holder mønstring over fuglene, savner han hærfuglen, som han vil straffe, hvis den ikke har en god grund til sin udeblivelse. Da den kommer, bringer den ham imidlertid bud om dronningen af Saba, der er soldyrker. Da han sender bud for at undersøge sagen, svarer hun ved at sende gaver, hvad der ikke skaber glæde hos Salomo. Hun skal nu selv komme, men ved en dæmons hjælp får Salomo skaffet hendes trone til veje, hvad der sker på mindre end et øjeblik. De gør derefter tronen ukendelig for hende. Da hun bliver spurgt, om det er hendes, svarer hun, at man skulle tro det. Hendes afgudsdyrkelse stod i vejen. "Man sagde til hende: "Træd ind i paladset!" Da hun så det, troede hun, at det var dybt vand og blottede sine ben. Han sagde. "Det er et palads, der er belagt med krystal." Hun sagde: "Herre! Jeg har handlet uret mod mig selv. Jeg overgiver mig ligesom Salomo til Gud, alverdens Herre." I 34,12-14 dukker motivet med vinden op igen, og igen hører vi om hans samarbejde med dæmoner eller djinner, men også om hans død:

Og Salomo gav Vi vinden, som drager ud om morgenen på en måneds rejse og vender hjem samme aften fra en måneds rejse. Vi lod en kobberkilde flyde for ham, og nogle djinner skulle arbejde for ham med hans Herres tilladelse; hvis en af dem veg uden om Vor befaling, ville Vi lade ham smage den flammande ilds straf. De skulle fremstille paladser og statuer, skåle så store som vandingstrug og urokkelige gryder. "I Davids slægt! I skal handle i taknemmelighed!" Men kun få af Mine tjenere er taknemmelige. Da vi besluttede, at han skulle dø, var der intet, der viste dem, at han var død, før et af jordens dyr havde gnavet hans stok igennem. Da han faldt om, stod det djinnerne klart, at

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 17

hvis de havde haft viden om det skjulte, så var de ikke blevet ved med det forsmædelige strafarbejde.

Det særlige forhold til dyr samt vindmotivet optræder endelig også i 38,30-40. Først hører vi, at han blev skænket til David, at han var en herlig tjener og bodfærdig. Således viser han ømhed for sine fuldblodsheste. Så siges det, at Gud ud-satte ham ”for en prøvelse og satte en skikkelse på hans trone. Derpå angrede han. ”Herre!” sagde han, ”Tilgiv mig, og giv mig et sådant kongedømme, at det ikke tilkommer nogen efter mig! Du er Den Givende!” Vi satte vinden i hans tjeneste, så den på hans befaling som en mild brise blæste derhen, hvor han ville, og ligeledes satanerne, enhver til at bygge og dykke og andre bundet sammen med lænker. ”Dette er Vor gave. Vis du nu godhed eller hold igen, uden at aflægge regnskab!” Han står os nær og vil få en smuk hjemkomst.”

k) Elias, Elisa, Job, Jonas og Ezra

Af andre bibelske figurer er det alene Elias, Elisa, Job, Jonas og Ezra, Koranen ved at nævne. Således nævnes Elias og Elisa i samme profetopregning i 6,85-86, mens Elisa optræder alene i 38,48. Men i 37,123-130 hører vi om Elias’ angreb på folkets Baal-dyrkelse; de beskylder ham dog for at lyve, men senere slægter skal ønske fred over ham (i 130 kaldes han Il Yāsīn).

Job nævnes som profet i 4,163; 6,84. I 21,83-84 siges det kort, at han blev reddet ud af sin modgang, da han påkaldte Gud som den barmhjertigste af de barmhjertige, og i 38,41-44 fremhæves han ligeledes som en, der råbte til Gud, da Satan ramte ham med sygdom og straf. Han blev bøn hørt og får endda det skudsmål med på vejen: ”Hvilken herlig tjener! Han var bodfærdig.”

Jonas optræder i profetopregningerne i 4,163 og 6,86; i 10,98 nævnes Jonas som den, der fik sit folk til tro, så de undgik den vanærende straf; i 21,87-88 omtales han alene som ”ham med fisken” og den, ”der gik bort i vrede og mente, at Vi aldrig ville få magten over ham. Så råbte han dog i mørket: ”Der er ingen anden gud end Dig. Højlovet været Du! Jeg var en af dem, der handlede uret.” Da bønhørte Vi ham og frelste ham fra sorgen. Således frelser Vi de troende.” Sin fuldeste udfoldelse får Jonas-fortællingen dog i 37,139-148, hvor vi både hører om hans flugt på et tungtlastet skib, om lodtrækningen, om fisken, der slugte ham, og havde han ikke ”været blandt dem, der lovpriser Gud, var han forblevet i dens bug til den dag, hvor de genopvækkes.” Gud sørgede dog for, at han blev kastet op på den nøgne landjord og syg, idet han også lod en græskarplante vokse frem, hen over ham – hvorefter Gud ”sendte ham ud til hundrede tusinde eller

flere: "De troede, og Vi lod dem nyde livet for en tid." At det skulle være Nive, end ikke antydes.

Ezra optræder en enkelt gang, nemlig i 9,30: "Jøderne siger: "Ezra er Guds søn!" Og de kristne siger: "Messias er Guds søn!" Det er de ord, de tager i deres mund. De efterligner, hvad de, der var vantro, sagde tidligere." Hvad der er baggrunden for denne "ophøjelse" af Ezra, er vanskelig at sige. Men han kom jo til at spille en stor rolle i den antikke jødedom gennem de åbenbaringer, som han blev tillagt i den såkaldte Ezra-litteratur, hvor især 4 Ezrabog rager op, og hvor han jo også bliver den, der ved guddommelig indgriben genskaber de hellige skrifter, efter at de var gået tabt ved Jerusalems erobring og ødelæggelse i 587 f.Kr.

Koranens genskrivning af nytestamentlige figurer

a) Zakarias og Johannes (Døber)

Fra Det Nye Testamente er persongalleriet stærkt begrænset, nemlig til Zakarias og Johannes Døber, Maria og Jesus. Førstnævnte, der jo i Det Nye Testamente alene optræder i Lukasevangeliets første kapitel, tillægges ligefrem en anrøbelse til Gud om afkom. Det sker i begyndelsen af sura 19, "Maria", og med følgende ord:

"Herre!", sagde han, "Knoglerne er blevet kraftsløse i mig, og hovedet lyser hvidt af ælde; men aldrig har jeg været ulykkelig, Herre, efter at have påkaldt Dig! Jeg frygter dem, der kommer efter mig som arvinger, for min hustru er ufrugtbar. Så skænk mig en nærtbeslægtet fra Dig, som kan arve mig og Jakobs slægt! Lad ham være Dig, Herre, til behag!"

Da Gud da straks forkynder ham det gode budskab om en dreng, "hvis navn skal være Johannes. Aldrig før har Vi givet nogen et navn som det," bliver Zakarias alligevel betænkelig, da hustruen – hvis navn vi ikke hører – "er ufrugtbar, og jeg selv er højt oppe i årene og affældig?" Det guddommelige svar lyder dog: "For Mig er det en let sag. Jeg har tidligere skabt dig, da du ingenting var." Da Zakarias efterfølgende beder om et tegn, bliver det: "Dit tegn skal være, at du tre døgn i træk ikke skal tale med menneskene." Da Zakarias kommer ud af templet, lader han uden ord folket forstå: "Lovpris morgen og aften." Hvorefter der fortsættes med Johannes. Med karakteristiske ændringer kommer Koranens version relativt tæt på Lukasevangeliets. Der findes en noget kortere udgave af denne beretning i 3,37-41, hvor vi imidlertid også får at vide, at Zakarias optrådte som Marias værge, mens hun opholdt sig i templet; der er en kort henvisning i 21,89-90, mens navnet optræder i en opregning i 6,85, igen sammen med Johannes.

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 17

Bibelske genskrivninger, red. Jesper Høgenhaven og Mogens Müller

ISBN 978-87-635-3916-6 (print) 978-87-635-4439-9 (ebook)

© Museum Tusulanums Forlag og forfatterne 2012 (ebook 2016)

www.mtp.dk

Måske lidt overraskende optræder Johannes i Koranen kun de fire steder, hvor han nævnes sammen med sin far. Hvorfor Johannes er enestående, får vi ikke meget at vide om ud over den korte beskrivelse af ham som barn i 19,12-14: ”Og Vi gav ham dømmekraft som barn, og blidhed fra Os, og renhed. Han var gudfrygtig, og dertil ærbødig over for sine forældre, aldrig voldelig og opsætsig”, en beskrivelse, der kunne have sit udgangspunkt i beskrivelsen af Jesus i Luk 2,52.

b) Maria

Til gengæld er der en udførlig omtale af Jesu mor, Maria, den eneste kvinde, der nævnes ved navn i Koranen. Det allerede omtalte træk med, at Maria som barn opholdt sig i templet, kendes fra *Jakobs Forevangelium* 7-8. I betragtning af Koranens vægtlægning på, at Jesus er et menneske, kan det overraske, at der ikke sættes spørgsmålstegn ved jomfrufødslen – og det i en sådan grad, at Josef slet ikke nævnes. Således kaldes Jesus gentagne gange ”Marias søn” (2,87.253; 4,157.171; 5,17.46.72.75.78.110.112.114.116; 9,31; 19,34; 23,50; 33,7; 43,57; 57,27; 61,6.14). Det har altid faldet i øjnene (jf. Johannes af Damaskus), at Muhammad åbenbart har identificeret Jesu mor med Moses’ søster, i vores oversættelsestradition kaldt Miriam; det sker åbenlyst i 3,35-37; 19,28; 66,12, idet Maria det første og det sidste sted siges at være Amrams datter – Amram var ifølge 2 Mos 6,20 navnet på Moses’ far. Marias ”bebudelse” beskrives i 3,42-43: ”Maria! Gud har udvalgt dig og gjort dig ren. Han har udvalgt dig frem for alverdens kvinder. Maria! Vær ydmyg over for din Herre, kast dig ned for Ham og bøj dig, sammen med dem, der bøjer sig!” Og videre hedder det i 45-47:

Da englene sagde: ”Maria! Gud forkynder dig det gode budskab om et ord fra sig. Hans navn er Messias, Jesus, Marias søn. Han vil være højt agtet i denne verden og i den hinsidige, en af dem, der bliver bragt nær. Han vil tale til menneskene, når han ligger i vuggen, og som moden mand, og han vil være en af de retfærdige”. ”Herre!” sagde hun. ”Hvordan kan jeg få et barn, når ingen mand har berørt mig?” Han sagde. ”Sådan er det. Gud skaber, hvad han vil. Når Han har besluttet en sag, da siger Han blot til den: ’Bliv til!’, og så er den til.”

Mens det er oplagt, at såvel denne genskrivning af Marias bebudelse som fortællingen om Zakarias’ bebudelse trods flere forskelle afspejler de første kapitler i Lukasevangeliet og ingen mindelser har om Matthæusevangeliet, som jo ellers var det, som jødekristerne grupperinger brugte eller omskrev, så optræder i sura 19, ”Maria”, i 16-33 en længere og markant anderledes udgave af samme historie:

Tænk på Maria i Skriften! Da hun trak sig tilbage fra sine husfæller til et sted mod øst! Hun trak et forhæng for imod dem. Da sendte Vi Vor ånd til hende, så den for hende så ud som et fuldkomment menneske. Hun sagde: "Jeg søger tilflugt hos Den Barmhjertige imod dig, hvis du er gudfrygtig!" Han sagde. "Jeg er blot din Herres udsending, kommet for at skænke dig en uskyldrens dreng." Hun sagde: "Hvordan skulle jeg få en dreng, når intet menneske har rørt mig? Jeg er ingen skøge!" "Sådan er det", sagde han. "Din Herre siger: 'For Mig er det en let sag. Vi vil gøre ham til et tegn for menneskene og til barmhjertighed fra Os. Det er en afgjort sag!'" Hun ventede sig og bar ham og trak sig tilbage med ham til et afsides sted. Fødselsveerne drev hende hen til palmetræets stamme. Hun sagde: "Gid jeg var død forinden og gået helt af minde!" Da råbte han til hende, under hende: "Vær ikke bedrøvet! Din Herre har skabt et kildevæld under dig. Hvis du ryster palmestammen mod dig, vil den lade saftige, modne dadler falde ned over dig. Så spis og drik og fryd dig! Og hvis du ser noget menneske, så sig: 'Jeg har lovet Den Barmhjertige at faste, så jeg kan ikke tale med nogen i dag!'" Så bragte hun ham i sine arme til sit folk. "Maria!" sagde de. "Du har gjort noget uhørt! Du, Arons søster! Din far var ingen dårlig mand, og din mor ingen skøge!" Så pegede hun hen på ham. De sagde: "Hvordan kan vi tale med en, der er en lille dreng i vuggen?" Han sagde: "Jeg er Guds tjener. Han har givet mig Skriften og gjort mig til profet. Han har gjort mig velsignet, hvor jeg end er, og pålagt mig bøn og almisse, så længe jeg lever, og ærbødighed over for min moder. Han gjorde mig ikke til en usalig voldsmand. Fred være med mig den dag, da jeg blev født, den dag, da jeg dør, og den dag, da jeg bliver genopvakt til livet."

I denne version, der helt åbenlyst har hentet træk andre steder fra end fra de kanoniske bibelske skrifter,³⁶ bliver det altså vuggebarnet, der med sit vidnesbyrd redder Marias ære. Dette træk med det talende vuggebarn, der dukker op igen i 5,110, stammer lige som motivet med de falske anklager mod Maria fra apokryfe evangelieoverleveringer.³⁷ De to koraniske versioners uforenelighed er jo her åbenbart ikke noget større problem end forskellene mellem fødsels- og barn-

³⁶ At Guds ånd tager form som et fuldkomment menneske kan have et forbillede i *Det Uægte Matthæusevangelium* 9,2.

³⁷ Den falske anklage mod Maria optræder også i 4,156; motivet er kendt fra *Jakobs Forevangelium* 19-20 og *Det uægte Matthæusevangelium* 9-12. Vuggebarnets tale kendes desuden fra *Det Arabiske Barndomsevangelium* 1, hvor det fortælles, at Jesus "allerede i vuggen sagde til sin mor Maria: "Jeg er Jesus, Gud Søn, Ordet, som du har født, ganske som englen Gabriel forkyndte dig, og min fader har sendt mig for at frelse verden." [Oversættelse i Ole Davidsen, *Kristi Fødsel. Tekster og Tolkninger år Totusind* (Højbjerg: Hovedland 2000)]. Det mystiske kildevæld dukker også op i 23,50. Om barndomsevangelierne desuden Jesper Tang Nielsen, 'Da Jesus blev barn. Jesu fødsel og barndom i de apokryfe evangelier'. Lone Fatum, Geert Hallböck og Jesper Tang Nielsen, *Den hemmelige Jesus* (København: Alfa 2008), 45-77.

domsfortællingerne i henholdsvis Matthæus- og Lukasevangeliet. I sura 21, ”Profeterne”, dukker motivet med jomfrufødslen endnu engang kort op. Således hedder det i forlængelse af Zakarias’ bebudelse i 21,91: ”Og hende, der værnede om sin mødom. Så blæste Vi noget af Vor ånd ind i hende og gjorde hende og hendes søn til et tegn for alverden.” Og i sura 66,12 møder vi det meget lignende udsagn: ”Og ligeledes Maria, Amrams datter, som værnede om sin mødom. Så blæste Vi noget af Vor ånd ind i den. Hun troede på sin Herres ord og skrifter; hun var en af de ydmyge.” Disse udsagn er det nærmeste, vi kommer til en tale om undfangelse ved Helligånden.

c) Jesus

Også når det gælder Jesus selv, øser Koranen gerne af apokryfe evangelieoverleveringer.³⁸ Overhovedet rummer Koranen ingen fornemmelse for bestemte skrifter som kilder til Jesus og hans gerninger – lige så lidt som den gør det for andre bibelske skikkelsers vedkommende; men det er jo i og for sig konsekvent nok, når grundpåstanden er, at disse skrifter er udtryk for mistolkninger og forvrængninger af den sande, himmelske bog. En række af de steder, hvor Jesus nævnes, sker det i form af en kort karakteristik af ham som profet, Marias søn og modtager af Guds ånd (f.eks. 2,87.136.253) – at han er en af profeterne gentages i 2,136; 3,84; 4,163; 6,85; 33,7; 42,13; 57,27, og et par steder (33,7; 42,13) siges det endelig, at han er en af dem, som Gud har sluttet pagt med. Flere steder optræder sammenfatninger af Jesu virke. Første gang er i 3,48-49, hvor følgende ord lægges Jesus i munden:

”Jeg bringer jer et tegn fra jeres Herre: Jeg vil skabe jer noget af ler, der har form som en fugl. Jeg vil så blæse luft ind i den, og da vil den, med Guds tilladelse, blive til en fugl; jeg vil helbrede blindfødte og spedalske og give døde liv, med Guds tilladelse; jeg vil fortælle jer, hvad I spiser, og hvad I opbevarer i jeres huse; deri er der et tegn for jer, hvis I er troende – til bekræftelse af det, der allerede foreligger før mig af Toraen, og for at tillade noget af det, der har været jer forbudt: jeg har bragt jer et tegn fra jeres Herre, så frygt Gud og adlyd mig! Gud er min Herre og jeres Herre, så tjen Ham! Det er en lige vej.”

I det følgende (52-53) siges det, at Jesus fornemmer folkets vantro, hvad der får ham til at spørge, hvem der hjælper ham. Det kalder uformidlet disciplene frem (jf. 61,14), der erklærer, at de er Guds hjælpere, og bekender: ”Herre! Vi tror på,

³⁸ Af litteratur om Jesus i Koranen kan f.eks. nævnes Geoffrey Parrinder, *Jesus in the Qur’an* (London: Sheldon Press 1965).

hvad Du har sendt ned, og vi følger udsendingen." Der optræder derefter (54-56) et gudsord, der bekræfter Jesu ophøjede status.

To andre sammenfattende udsagn optræder i sura 5, denne gang med Gud som den talende. Således hedder det i 5,46-47:

"Vi lod Jesus, Marias søn, følge i deres [de andre profeters] spor for at bekræfte Toraen, som forelå før ham. Vi gav ham Evangeliet med retledning og lys til bekræftelse af Toraen, som forelå før det, som en retledning og formaning til de gudfrygtige. Evangeliets folk skal dømmes efter det, som Gud har sendt ned deri! De, der ikke dømmes efter det, som Gud har sendt ned, er de gudløse."

Noget udførligere er skildringen i 5,110-111, som også gentager motiver, der optræder andetsteds:

Da Gud sagde: "Jesus, Marias søn! Ihukom den nåde, som Jeg viste dig og din mor, da Jeg styrkede dig ved den hellige ånd, så du i vuggen og som voksen kunne tale til menneskene; da lærte Jeg dig Skriften og Visdommen, Toraen og Evangeliet; da du med Min tilladelse af ler skabte noget i form af en fugl og blæste ind i den, så den med Min tilladelse blev til en fugl; da du med Min tilladelse helbredte den blinde og den spedalske, da du med Min tilladelse fik døde til at opstå; da Jeg holdt Israels børn væk fra dig, da du bragte dem de klare beviser, og de af dem, der var vantro, sagde: 'Dette er åbenlys trolddom, intet andet'; da Jeg åbenbarede for disciplene: 'Tro på Mig og Min udsending!' De sagde: 'Vi tror. Vær vidne på, at vi har overgivet os til Gud'."

Motivet, at Jesus har fået Evangeliet, optræder desuden i 57,27, forestillingen om, at han har fået klare beviser og blev styrket med den hellige ånd i 2,87.253 og 43,63, hvor desuden visdommen nævnes. Trækket med, at Jesus kunne danne en fugl af ler og gøre den levende, optræder allerede i apokryfen *Thomas' Barnhedsfortælling* 2, hvor det gælder tolv spurve.

Sura 5 har fået sit navn, "Bordet", på grund af den efterfølgende perikope. Her hedder det (112-115):

Da disciplene sagde: "Jesus, Marias søn! Formår din Herre at sende et bord ned til os fra himlen?" Han sagde: "Frygt Gud, hvis I er troende!" De sagde: "Vi ønsker at spise deraf, for at vort hjerte kan finde hvile, og for at vi kan vide, at du siger sandheden, så vi kan være vidner derpå." "Gud, vor Herre!" sagde Jesus, Marias søn. "Send et bord ned til os fra himlen, som skal være en fest for os, for de første som for de sidste, og et tegn fra Dig. Sørg for os. Du er den bedste forsørger." Gud sagde: "Jeg sender det ned til jer; men hvis nogen af jer så stadig er vantro, vil Jeg give ham en straf, som Jeg aldrig før har givet nogen i hele verden."

Denne beretning synes at afspejle indstiftelsen af nadveren, blandet med ”nad-vertalen” i Joh 6.

Det er påfaldende, at der på de få undtagelser nær, som allerede er anført, stort set ikke optræder Jesus-ord i Koranen. Evangeliet er her noget, Jesus fik, ikke – som i Det Nye Testamente – budskabet om ham. Hvad hans undervisning og forkyndelse gik ud på, hører vi ikke noget om,³⁹ ligesom vi heller ikke oplyses om, hvad der var hans særlige bidrag som profet andet end at være den sidste af de store inden Muhammad selv. Det nærmeste, vi kommer ”indholdet” af evangeliet, er måske i 57,27, hvor det i forlængelse af Guds udsagn om, at han gav Jesus Evangeliet, hedder: ”I hjertet på dem, der fulgte ham, satte Vi medfølelse og barmhjertighed, – hvorefter der fortsættes – og et munkevæsen, som de selv fandt på; Vi foreskrev dem det ikke. Det skete kun i stræben efter Guds velbehag, men de varetog det ikke, som det burde varetages.”

Det hører også med til Koranens Jesus-billede, at Jesus her ikke bliver dræbt af jøderne. I 4,157-158 fortælles det således i anledning af jødernes ”bekendelse”:

Vi har dræbt Messias, Jesus, Marias søn, Guds udsending” – men de dræbte ham ikke, og de korsfæstede ham ikke. Det forekom dem blot således.⁴⁰ De, der er uenige om ham, er i tvivl om den sag. De har ingen viden derom, men kun løse formodninger. De har med sikkerhed ikke dræbt ham. Nej, Gud løftede ham op til sig, Gud er mægtig og vis. Der findes ingen blandt Skriftens folk, der ikke vil tro på ham før hans død. På opstandelsens dag vil han vidne imod dem ...

Denne tale om, at Gud tog Jesus direkte til sig, afspejler en doketisk kristologi og har fællestræk med, hvad vi møder i gnostiske tekster. På den anden side optræder i 5,75 et anti-doketiske træk i skikkelse af en bemærkning om, at både Jesus og hans mor tog føde til sig.

Men samtidig med, at Jesus således i flere henseender i Koranen kommer til at indtage en særstilling, understreges det, at han ikke er guddommelig, men tjener,

³⁹ Dette i modsætning til den relativt omfattende Jesus-tradition, der senere opstår i islam. Se Tarif Khalidi, *Den muslimske Jesus. Jesusord og fortællinger i islamisk litteratur*. Oversat fra engelsk af Marie Juul Petersen (Hadsten: Mimer 2008; oprindelig engelsk udgave 2003).

⁴⁰ I *Barnabasevangeliet* løses problemet ved, at fire engle hjælper Jesus væk, mens forræderen Judas af Gud bliver forvandlet, så han ligner Jesus, og han kommer således til at lide den død, som han havde tiltænkt Jesus.

skabt af jord ligesom Adam (3,59). I 4,171-172 siges det således. "Sig ikke andet end sandheden om Gud! Messias, Jesus, Marias søn er kun Guds udsending, Hans ord [jf. Joh 1,1], som Han talte til Maria, og ånd af Ham. Så tro på Gud og hans udsendinge, og sig ikke: "Han er tre!" Hold inde! Det vil være bedst for jer. Gud er én gud. Lovet være Han, højt hævet over at have en søn. ... Messias vil ikke føle sig hævet over at være Guds tjener" (jf. 5,72-75; 9,30-31; 43,57-59). Ja, som vi har set, lader Koranen ligefrem Jesus selv bekende det åbent i 5,116-118:

Da Gud sagde: "Jesus, Marias søn! Har du sagt til menneskene: 'Tag mig og min moder til guder foruden Gud?'" Han sagde: "Højlovet være Du! Det tilkommer ikke mig at sige noget, som jeg ikke har ret til. Hvis jeg havde sagt det, ville Du vide det. Du ved, hvad jeg rummer, men jeg ved ikke, hvad du rummer. Du har alene viden om de skjulte ting. Jeg har kun sagt til dem, hvad Du befalede mig: 'Tjen Gud, min og jeres Herre!' Jeg var vidne om dem, så længe jeg var iblandt dem, og da Du kaldte mig bort, holder Du nu opsyn med dem. Du er vidne til alt. Hvis du tugter dem, er de Dine tjenere, og ligeledes hvis Du tilgiver dem. Du er Den Mægtige og Den Vise."

Når Koranens Jesus endelig bringes til at tale, er det – ligesom i Johannesevangeliet – altså i alt væsentligt om sig selv.

Afslutning

Når Frants Buhl kunne tale om den "ofte trøstesløse Kedsommelighed" i Koranens profetlegender, var det, fordi han først og fremmest vurderede dem i forhold til Bibelen som det faste udgangspunkt og derfor måtte vurdere dem som forvanskninger. Betragtes Koranens tegninger af de forskellige figurer imidlertid under synsvinklen "bibelske genskrivninger", dvs. som et kapitel i Bibelens receptionshistorie, bliver de ulige mere interessante, end hvis de blot komparativt holdes op mod den kanoniske tekst som den absolutte målestok. For som "bibelske genskrivninger" skal de måles på, om de formidler Koranens særlige teologiske og ideologiske forkyndelse, og anskuet i det perspektiv må transformationen siges at være lykkedes: Samtlige de gammel- og nytestamentlige figurer, som Koranen "genskriver", er kommet til at udtrykke Muhammads særlige profetforståelse, guds- og omvendelsesforkyndelse, hvor islams profet tiltager sig den definitive fortolkningsmyndighed som Guds uigenkaldeligt sidste udsending.⁴¹

⁴¹ Jf. T. Khalid, *Den muslimske Jesus*, 22-23: "Man kan således tale om en typologi for Koranens profeter, en model for profetgerning, som er genkendelig på den måde, hvorpå en bestemt profet tager fat på sin mission for at advare et stolt eller hånligt eller uvidende samfund, den ofte voldsomme afvisning af hans budskab, og Guds endelige forsvar i form